

MASTEROPPGAVE

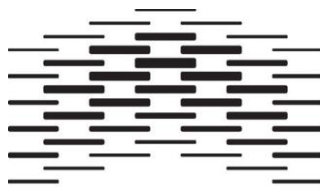
Master i helse og empowerment
2013

MATER SEMPER CERTA EST? HVEM SOM ER MOR ER ALLTID SIKKERT?

En diskursanalyse som omhandler hva vi i dag forstår som foreldreskap, og om hvordan forståelsene utfordres, i møte med moderne reproduksjonsteknologi.

Anne Line Bloch

**Fakultet for helsefag
Institutt for helse, ernæring og ledelse**

**HØGSKOLEN I OSLO
OG AKERSHUS**

SAMMENDRAG

Bakgrunn: Temaet for masteroppgaven er knyttet til dagens regulering av egg- og sæddonasjon. I Norge er sæddonasjon en del av det offentlige medisinske behandlingstilbudet mens eggdonasjon er forbudt. Det er en pågående debatt i Norge om hvorvidt eggdonasjon kan tillates.

Hensikt: Hensikten med studien er å undersøke språkbruk og forståelser i debatten om eggdonasjon, for å løfte frem hvordan det trekkes på ulike perspektiver på kjønn og likestilling i argumentasjonen. Studien søker på denne måten å gjøre bakenforliggende og implisitte forståelser på dette feltet eksplisitt. Det som fremstilles som naturlig, selvfølgelig eller etisk riktig er tett forankret til diskurs og politikk.

Metodisk-teoretisk tilnærming: I denne studien legges en sosialkonstruktivistisk forståelse av kunnskap, viten og sannhet til grunn. Sosial konstruktivisme innebærer en kritisk innstilling til naturlig og objektiv viten. Ved hjelp av en diskursanalytisk tilnærming har jeg analysert tre offentlige tekster som omhandler reguleringen av egg- og sæddonasjon. Jeg har analysert frem diskurser og det jeg forstår som diskursive kamper i debatten om eggdonasjon.

Resultater: I møte med eggdonasjon, som representerer en form for moderne reproduksjonsteknologi, utfordres vår forståelse av morskap i dagens norske kontekst. I debatten om eggdonasjon brukes diskursive forståelser av likestilling og empowerment som argumentasjon for å tillate eggdonasjon. Likestilling mellom kvinner og menn er et politisk ideal i dagens norske kontekst. Debatten om eggdonasjon viser at det er en pågående diskursiv kamp hvor det forhandles om hvordan morskap kan forstås.

Nøkkelbegreper: sosial konstruktivisme, diskurs, diskursanalyse, kjønn, foreldreskap, slektskap, empowerment, ufrivillig barnløshet, assistert befruktning, eggdonasjon, sæddonasjon

ABSTRACT

Background: The theme of this thesis is related to the current regulation of egg and sperm donation. In Norway, sperm donation is a part of the public medical services, while egg donation is prohibited. There is an ongoing debate in Norway about whether egg donation should be permitted.

Aim: This study seeks to examine language and perceptions in the debate on egg donation, to highlight how different perspectives on gender and equality are used in the argumentation. The study thus seeks to make underlying and implicit understandings in this field explicit. What is portrayed as natural, self-evident or ethical is strongly linked to discourse and politics.

Methodological and theoretical approach: In this study, a social constructionist understanding of knowledge and truth will be used. Social constructivism implies a critical attitude towards natural and objective knowledge. Using a discursive analytic approach, I analyzed three public texts that deal with the regulation of egg and sperm donation. I have analyzed how discourses, and what I understand as discursive battles, emerge in the debate on egg donation.

Results: Egg donation represents a form of modern reproductive technology which challenges our current understanding of motherhood in the Norwegian context today. In the debate on egg donation, discursive understandings of gender equality and empowerment are used as arguments to allow egg donation. Equality between women and men is a political ideal in today's Norwegian context. The debate on egg donation shows that there is an ongoing discursive battle about how motherhood can be understood.

Keywords: social constructivism, discourse, discourse analysis, gender, parenting, kinship, empowerment, infertility, assisted reproduction, egg donation, sperm donation.

FORORD

Endelig kom dagen da jeg kan sette meg ned for å skrive forordet. Det føles fantastisk!

Det er mange jeg ønsker å takke! Først og fremst vil jeg takke mine kunnskapsrike, tålmodige, konstruktive og faglig dyktige veiledere. Ingrid og Magne har vist meg stor tillit og hele tiden oppmuntret meg. Det har jeg virkelig hatt behov for! Takket være dere har prosessen blitt enklere enn den kunne ha blitt. Å utføre en diskursanalyse er krevende på mange måter. Dere fortjener en stor takk for all god hjelp og veiledning! Dere er enestående!

Min gode mann fortjener også en stor takk! Michael, du er fantastisk på alle måter. Du er god og omsorgsfull mot barna og mot meg. Takket være deg så går logistikken opp hjemme, og du ordner opp i det som trengs. I tillegg så har du gitt meg tilbakemeldinger på arbeidet mitt. Det har vært nyttig. Det er ikke alltid så lett å leve sammen med et menneske som lever i en «boble», likevel har du vist tålmodighet og omsorg.

Jeg vil også takke mine foreldre og min svigermor. Dere tre passer barn og stiller opp for oss. Dere har alle bidratt slik at hverdagen blir enklere, og slik at vi kan klare å gjøre det vi ønsker – både voksne og barn. Jonathan og David elsker dere over alt på jord! Det har vært veldig viktig for meg å klare å gjennomføre en mastergrad, og dere har bidratt slik at det er mulig.

Kullet mitt på master i helse og empowerment fortjener også en stor takk! Sammen har vi fått til en hel del. Det har vært artig å studere sammen med dere, og jeg setter pris på hver enkelt av dere! Vi må holde kontakten!

Jeg har ingen problemer med å innrømme at arbeidet med denne studien har vært en enorm utfordring. Jeg har mange ganger spurt meg selv hvordan i all verden jeg skal klare å analysere frem og presentere diskurser og diskursiv kamp. Jeg håper imidlertid at jeg til slutt har klart dette, slik at du som leser klarer å følge meg i det analysearbeidet jeg har gjort. Det har vært såpass krevende at jeg setter pris på at det faktisk blir forstått.

Jeg vet ikke hvor mange ganger jeg har prøvd å presentere analysen, for igjen å ikke være fornøyd. Det har blitt ett skritt frem og ett tilbake – av og til to skritt tilbake.

Jeg er stolt over å ha fått dette til. Jeg håper imidlertid at det sier mer om hvor krevende dette arbeidet har vært, enn om meg, at dette har tatt nesten to år. Imidlertid så skal jeg tåle å høre noe annet.

Lørenskog 14.9.13

Anne Line Bloch

INNHALDSFORTEGNELSE

1 INNLEDNING	1
1.1 Bakgrunn for studien.....	1
1.2 Studiens teoretiske grunnlag.....	3
1.3 Hvordan diskurs kan forstås.....	5
1.4 Presentasjon av problemstilling, hensikt og formål.....	6
1.5 Forskerens ståsted.....	8
1.6 Presentasjon av kapitlene i oppgaven.....	9
2 SENTRALE DISKURSIVE FORSTÅELSER	11
2.1 Ulike perspektiver på og forståelser av kjønn.....	11
2.2 Med et diskursivt blikk på reproduksjon og foreldreskap.....	13
2.3 Hvordan foreldreskap etableres.....	15
2.4 Hvordan slektskap etableres.....	16
2.5 Diskursive forståelser av likestilling og empowerment.....	17
2.6 Ufrivillig barnløshet – diskurser i endring.....	18
3 PRESENTASJON AV ANALYSEMATERIALET	21
3.1 Bakgrunn for valg av tekster.....	22
4 PRESENTASJON AV METODISK-TEORETISK TILNÆRMING	25
4.1 Å analysere frem diskurser.....	26
4.2 Diskursorden.....	29
4.3 Hegemoni versus antagonisme.....	30
4.4 En beskrivelse av analyseprosessen.....	31
5 HVILKE DISKURSER SETTES I SPILL I DEBATTEN OM EGGDONASJON?	34
5.1 Diskursen om den naturlige mor.....	34
5.2 Diskursen om far.....	39
5.3 Diskursen om den likestilte mor.....	41
5.4 Kamp og konflikt.....	45

6 DISKUSJON	53
7 EN DISKUSJON AV DEN METODISK-TEORETISKE TILNÆRMINGEN	61
8 AVSLUTNING	64
9 LITTERATURLISTE	65

Da Rakel så at hun og Jakob ikke fikk barn, ble hun misunnelig på søsteren sin og sa til Jakob: «Gi meg barn! Ellers dør jeg». Jakob ble rasende på Rakel og sa: «Er jeg i Guds sted? Det er han som har nektet deg livsfrukt». Da sa hun: «Her er slavekvinnen min, Bilha. Gå inn til henne! Hun kan føde på mine knær, så jeg også kan få barn ved henne». Så ga hun ham Bilha, slavekvinnen sin, til kone, og Jakob gikk inn til henne. Bilha ble med barn og fødte Jakob en sønn. Da sa Rakel: «Gud har hjulpet meg til min rett. Han har hørt min bønn og gitt meg en sønn!» Derfor kalte hun ham Dan. Siden ble Bilha, Rakels slavekvinne, med barn igjen og fødte Jakob enda en sønn. Da sa Rakel: «Jeg har kjempet gudskamper med min søster, og jeg har vunnet». Så kalte hun ham Naftali (Bibelselskapet, 2011, s. 33).

1 INNLEDNING

1.1 Bakgrunn for studien

Denne masteroppgaven handler om hva vi i dag forstår som foreldreskap, og om hvordan forståelsene utfordres, i møte med moderne reproduksjonsteknologi. Temaet er knyttet til reguleringen av egg- og sæddonasjon. I Norge har sæddonasjon vært en del av det offentlige behandlingstilbudet siden 1950-årene (Spilker, 2008). Eggdonasjon er forbudt (Bioteknologiloven, 2003). Moderne reproduksjonsteknologi gjør det mulig å tilby eggdonasjon i Norge, men den norske bioteknologiloven forbyr denne behandlingen.

Det er en pågående debatt i Norge om hvorvidt eggdonasjon kan tillates. Politikere, fagfolk og menigmann er plassert på begge sider, og det argumenteres både for og mot dagens praksis. Dette feltet er komplekst og motsetningsfylt, og det er mange stemmer som ønsker å få definere «sannheten». Debatten viser spenninger mellom teknologi og etikk, kultur og religion, tanker og følelser, verdier og holdninger, og den utfordrer vårt menneskesyn, og vårt syn på mor og far.

I Norge er forskjellsbehandling på grunnlag av kjønn forbudt. Dette er nedfelt i likestillingsloven (1978): «Direkte eller indirekte forskjellsbehandling av kvinner og menn er ikke tillatt» (§3). Ideen om likestilling i norsk politikk baseres ofte på en grunnleggende forståelse om likeverd og empowerment. Kampen for likestilling kan forstås som et forsøk på å skape en praksis hvor menn og kvinner har de samme rettighetene og således får de samme mulighetene. Samtidig bygger empowerment på en idé om et sterkt individ som tar kontroll i eget liv (Askheim & Starrin, 2007). Fordi det i dagens kontekst er normativ enighet om å fokusere på kjønnslikhet og ikke forskjeller (Bjørnholt, 2005), brukes argumenter om likebehandling og empowerment i debatten om eggdonasjon. For eksempel har ulike aktører klaget forbudet mot eggdonasjon inn for likestillingsombudet, fordi de mener kvinner diskrimineres. Ombudet har behandlet saken og trakk den samme

konklusjonen. I 2005 sendte likestillingsombudet en klage til helse- og omsorgsdepartementet hvor det påpekes at bioteknologilovens forbud mot eggdonasjon bryter med likestillingslovens diskrimineringsforbud. Helse- og omsorgsdepartementet, på sin side, la saken frem for justisdepartementets lovavdeling som konkluderte med at «likestillingsombudet hadde gått ut over sin saklige kompetanse» (NOU 2011:18, 2011, s.150).

Det er store variasjoner i forhold til hva som tillates og hva som ikke tillates av teknikker innenfor assistert befruktning i verden i dag. Prasad (2012) peker på at både egg, sæd og livmødre er handelsvarer i flere land. Det hevdes at den norske bioteknologiloven er en av verdens strengeste (Spilker, 2008; Helsedirektoratet, 2011). Ifølge helsedirektoratet (2011) hindrer imidlertid ikke dette nordmenn i å reise til utlandet for å benytte seg av behandling vi hverken tillater eller anerkjenner i Norge. Men norske myndighetene har ingen oversikt over i hvilken grad ulike tilbud benyttes (Helsedirektoratet, 2011).

Ifølge Spilker (2008) ble infertilitet betraktet som skjebne tidligere. Slik er det imidlertid ikke i dag. I dag er infertilitet et medisinsk anliggende, og det er etablert ulike medisinske metoder for å hjelpe barnløse. På denne måten kan man relatere infertilitet til helse.

Assistert befruktning, også kalt prøverørsmetoden, er en teknikk som anvendes for å befrukte et egg utenfor kvinnens kropp, for så å etablere en graviditet. Verdens første prøverørsbarn ble født i England i 1978. Fem år senere ble det første barnet etter eggdonasjon født. Ved eggdonasjon donerer en kvinne eggceller til en annen kvinne (Helsedirektoratet, 2011). Ifølge helsedirektoratet (2011) kan eggdonasjon være en mulig behandlingsform i tilfeller der en kvinne ikke kan bli gravid på grunn av tidlig overgangsalder, dårlig eggkvalitet eller i etterkant av for eksempel kreftbehandling. Eggdonasjon er i dag en tillatt behandlingsmetode i flere europeiske land, blant annet Sverige, Danmark og Finland. I Norge anslår man at omlag 200 par vil søke om eggdonasjon dersom det blir en tillatt behandlingsmetode (Bioteknologinemnda, 2011).

Sist stortinget behandlet spørsmålet om hvorvidt eggdonasjon kan være en tillatt behandlingsmetode i Norge var i 2007. Da gikk stortinget inn for et fortsatt forbud mot eggdonasjon. Bioteknologinemnda, helse- og omsorgsdepartementets fremste ekspertgruppe, anbefalte på denne tiden å forby eggdonasjon. Høsten 2011 uttalte de seg på nytt, og da anbefaler de, med 13 mot 8 stemmer, å åpne for eggdonasjon i Norge (Bioteknologinemnda, 2011). Hva som skjer i kjølvannet av dette er ennå ikke avgjort.

I denne oppgaven legger jeg til grunn at vi hver dag forhandler om å skape akseptable praksiser for oss selv og for samfunnet. Dette skjer ved argumentasjon, i det vi produserer og legitimerer handlinger og holdninger gjennom språket (Laclau, 1997). I det sosiale forsøker vi å skape skiller mellom hva vi forstår som god eller dårlig praksis, og mellom etisk eller uetisk praksis.

Med dette som bakteppe har jeg valgt å gjøre en diskursanalyse av tre tekster som omhandler den norske reguleringen av egg- og sæddonasjon. Diskursanalyse forutsetter en sosialkonstruktivistisk tilnærming. I det følgende vil jeg derfor starte med å redegjøre for studiens teoretiske grunnlag.

1.2 Studiens teoretiske grunnlag

I denne oppgaven legges en sosialkonstruktivistisk forståelse av kunnskap, viten og sannhet til grunn. Vår forståelse reflekterer ikke verden «slik den virkelig er» – vi forstår og skaper forståelse gjennom diskursive konstruksjoner (Jørgensen & Phillips, 1999).

Sosial konstruktivisme kom som en reaksjon på positivismen, og kan forstås som en positivismekritikk. Positivismens utgangspunkt er å etablere autoritativ og nøyaktig kunnskap. Positivismen har naturvitenskap, saklighet, nøytralitet og objektivitet som ideal. Man forsøker å fjerne det subjektive elementet fra forskningen. Innen positivismen forstås ikke sannhet som kontekstavhengig, men som absolutt. Det er mulig å finne sannheten, og sannheten kan bevises (Ulleberg, 2007).

Sosial konstruktivisme bryter helt med dette synet på sannhet. Sosial konstruktivisme innebærer en kritisk innstilling til «selvfølgelig», naturlig og objektiv viten. Objektivitet forstås ikke som entydig, men som konstruert. Objektiv sannhet presenteres som et resultat av langvarige og kompliserte prosesser hvor menneskene har skapt orden i det komplekse ved å sette navn på fenomener og sanseinntrykk – og ved å skape kategorier (Jørgensen & Phillips, 1999). Homofili og heterofili, femininitet og maskulinitet, syk og frisk, tilregnelig og utilregnelig, lovlig og ulovlig, naturlig og unaturlig, normal og unormal kan være eksempler på slike kategorier. Annfelt (2005) hevder at slike dualismer ikke er nøytrale, og at kategoriseringen fører til en rangering hvor én måte å forstå og tenke på privilegeres foran alternative måter. Annfelt (2005) hevder imidlertid at vi er avhengige av en slik rangering for å skape mening og sannhet, men at denne rangeringen ikke er gitt. Våre kategorier, definisjoner og meningssystemer forstås dermed som avspeilinger av en skapt virkelighet. Den verden vi lever i fremmer én mulig representasjon av verden som sann, mens alternative forståelser stenges ute (Jørgensen & Phillips, 1999).

Sosial konstruktivisme setter dermed et stort spørsmålstegn ved en tradisjonell forståelse av kunnskap. Kritikken mot denne måten å forstå sannhet på er relativisme – at det vi forstår som sant destabiliseres og følgelig at vi ikke har noe «fast underlag» å forholde oss til. Sosial konstruktivisme trekker inn andre perspektiver og legger andre premisser til grunn enn det man gjør innenfor en positivistisk tilnærming. Forskningsfokus endres fra å handle om å finne frem til en essens av sannhet til å handle om konstituerende prosesser. Innen sosial konstruktivisme tar man avstand fra en universell normativitet - intet er entydig eller uforanderlig (Haavind, 2000). Betydning er skapt, og skapes fortsatt, av menneskene i kulturer og samfunn. Og det er den historiske og kulturelle konteksten som avgjør hva som er sant, mulig og naturlig til enhver tid (Foucault, 1999). Men hva betyr kontekst?

Kontekst kan beskrives som en ramme som gir instruksjoner om hvordan en sosial hendelse eller for eksempel en tekst kan forstås. Rammen forstås som metakommunikativ, og kan eksistere eksplisitt eller implisitt i relasjon til det som studeres. Kontekst og

budskap er gjensidig avhengig av hverandre, og gir sammen instruksjoner om hvordan mottakeren kan tolke eller forstå det som presenteres (Hitching, Nilsen & Veum, 2011).

Ifølge Hitching, Nilsen og Veum (2011) innebærer denne innrammingen både en situasjonskontekst og en kulturkontekst. Situasjonskontekst beskrives som den nære, umiddelbare sammenhengen der en handling finner sted, eller der en tekst leses. Kulturkontekst forstås som den mere overordnede sammenhengen, og inkluderer «historiske, ideologiske, politiske, økonomiske, sosiale, geografiske eller institusjonelle forhold» (Hitching, Nilsen & Veum, 2011, s.29). Fordi budskap forstås i kontekst, må man skape en kontekst for å forstå noe, samtidig som man skaper en kontekst ved å si noe (Hitching, Nilsen & Veum, 2011).

I denne oppgaven skal jeg undersøke hvordan diskurser trer frem i tre offentlige tekster som omhandler dagens regulering av egg- og sæddonasjon. I det følgende vil jeg derfor redegjøre for hvordan diskurs kan forstås.

1.3 Hvordan diskurs kan forstås

Ifølge Laclau (1997) kan diskurs forstås som et forsøk på å skape entydighet, og dermed en reduksjon av muligheter. Diskurs forstås ikke bare som tekst, men en helhet av fenomener som forhandler om, og som produserer mening. Ifølge forfatteren kan diskurser tre frem i og gjennom språket vårt, i handlingene våre og i holdningene våre (Laclau, 1997).

Ifølge Jørgensen og Phillips (1999) er imidlertid ingenting så fastlåst at det ikke kan skapes nye forståelser. En diskurs kan forstås som en midlertidig lukking eller låsing av betydning på én bestemt måte, men som ikke bestemmer betydning for all fremtid. Ifølge forfatterne vil det alltid eksistere alternative forståelser som kan destabilisere, utfordre og forandre diskursens innhold. Derfor er det alltid kamp om hvordan strukturene skal forstås, hvilke diskurser som skal herske, og hvilke normer og verdier som skal legges til grunn

(Jørgensen & Phillips, 1999). Ordet norm kan bety grunnregel, ideal eller rettesnor (iFinger, udatert).

Foucault har beskrevet diskurser som «offentlige samtaler» (Andenæs, 2005). Samtalene forhandler om mening og sannhet i et samfunn, og om hva man kan snakke eller skrive om, og hvordan (Laclau & Mouffe, 2002). Ifølge Foucault (1999) er det aldri mulig å oppdage «sannheten» – sannhet eksisterer ikke. Foucault hevder at mennesket aldri vil kunne tale, eller eksistere, adskilt fra diskursene. Siden man ikke kan nå sannheten, har det ingen hensikt å spørre etter sannheten, men fokusere på hvordan sannhet skapes innenfor diskurser (Foucault, 1999).

I alle samfunn og kulturer er det regler og normer for hva som aksepteres av utsagn og adferd, og hva som ikke aksepteres. Diskurser har dermed konsekvenser for hvordan individene lever og handler. Noen definisjoner kan oppleves som riktige, positive eller befriende, fordi de gir rettigheter eller ytelser. Andre definisjoner kan oppleves som stigmatiserende eller begrensende, fordi de legitimerer sanksjoner eller forbud (Jørgensen & Phillips, 1999). Den norske reguleringen av eggdonasjon kan være et eksempel på dette. I dagens norske kontekst har vi valgt å ikke tillate eggdonasjon. Noen vil hevde at denne lovreguleringen er riktig, mens andre vil hevde at den er uriktig og begrensende. Hvilke forståelser det trekkes på for å argumentere for ulike standpunkt i debatten om eggdonasjon kommer jeg tilbake til i kapittel 5. I det følgende vil jeg presentere problemstillingen som er valgt for denne oppgaven.

1.4 Presentasjon av problemstilling, hensikt og formål

Utgangspunktet mitt for å skrive denne oppgaven er ikke å søke etter sannhetene. Utgangspunktet for oppgaven er å vise hvordan forståelser og diskurser argumenteres frem i tre utvalgte tekster som omhandler reguleringen av egg- og sæddonasjon. Jeg skal ikke ta stilling til hva som er rett eller galt, men peke på hvilke forståelser som skrives frem i argumentasjonen.

Med dette som utgangspunkt har jeg valgt følgende problemstilling for denne oppgaven:

- Hvilke diskurser settes i spill i debatten om eggdonasjon?

Ut ifra problemstillingen har jeg satt opp følgende tre forskningsspørsmål:

- Hvordan argumenteres det for å bevare et forbud mot eggdonasjon?
- Hvordan argumenteres det for å tillate eggdonasjon?
- Hvilke diskursive forståelser utfordrer og søker å endre praksis i det diskursive feltet?

I denne oppgaven er både tema og metodisk-teoretisk tilnærming viktig. Formålet med masteroppgaven er å kunne belyse temaet ved å anvende en tilnærming hvor ulike forståelser er i fokus. Denne studien er mitt bidrag til å se inn i debatten om eggdonasjon på en litt annen måte eller med et annet sett med briller. Jeg ønsker å prøve å utfordre både meg selv og mennesker rundt meg med denne oppgaven. Ved å forsøke å gjøre det selvfølgelige eksplisitt, kan jeg bidra til et annet perspektiv, og en annen innfallsvinkel til temaet. Ved å ikke diskutere etikk og moral kan det tenkes at enkelte reagerer på hvordan jeg angriper temaet. Mitt anliggende har imidlertid ikke vært å komme med svar på hva som er etisk eller moralsk i debatten om eggdonasjon. Mitt fokus er å forsøke å analysere frem konstruksjoner i dagens kontekst. Jeg ønsker å undersøke hva vi forstår og argumenterer for som naturlig og akseptabelt. Den teoretisk-metodologiske tilnærmingen tilsier også at hensikten ikke er å søke «sannheten». Jeg legger til grunn at forståelse er konstruert, og slik sett vil etikk og moral bli forstått som diskursive konstruksjoner. Av den grunn håper jeg at du som leser hele tiden har dette i bakhodet. I oppgaven blir alt forstått som skapt, og er dermed ikke gjenstand for vurdering.

Faglig er denne studien knyttet opp mot helse og empowerment. Empowerment har i dag blitt et vanlig begrep innen helse- og sosialfagene, og en strategi myndighetene anbefaler innen helse- og sosialfaglig praksis (Askheim & Starrin, 2007; NOU 1998:18, 1998; NOU 1999:13, 1999). Empowerment kan forstås som en motmakts- eller frigjøringsstrategi.

Ifølge Askheim (2012) er det to tilnærminger til empowerment. Den ene tilnærmingen har et samfunnskritisk utgangspunkt og kan forstås som grupperes motmakt mot det eksisterende systemet. Empowerment knyttes blant annet til kvinners kamp for likestilling, til homofiles kamp mot diskriminering og til stigmatiserte og undertrykte grupperes kamp for likebehandling, frihet og respekt (Askheim, 2012; Thesen & Malterud, 2001). Innenfor denne tilnærmingen står strukturelle forhold i fokus. Den andre tilnærmingen er den individorienterte. Empowerment på individnivå konstrueres blant annet som en strategi for å styrke det enkelte individ. Individet forstås som ekspert på seg selv, og kan selv definere problemene, behovene og løsningene (NOU 1998:18, 1998; Tveiten, 2008). Empowerment kan slik sett forstås innenfor en diskurs om likestilling og likeverd, og følgelig relateres til en kamp for likebehandling av kvinner og menn, og videre til en kamp mot dagens lovregulering av eggdonasjon. Empowerment beskrives som motsatsen til en paternalistisk praksis – en praksis hvor autoriteter eller eksperter vet best, har makt og tar avgjørelsene (Askheim & Starrin, 2007).

1.5 Forskerens ståsted

Jeg er klar over at jeg som forsker ikke er en nøytral aktør i denne studien. Jeg lever hver dag i den konteksten denne oppgaven beskriver. Jeg står med begge bena godt plantet i de forhandlingene som utspiller seg i samfunnet i forhold til reguleringen av eggdonasjon.

Hitching, Nilsen og Veum (2011) påpeker imidlertid at forståelse for kontekst er viktig i diskursanalyse, og at man skal være bevisst sitt eget ståsted. Som forsker bør man forstå konteksten både fra et deltakerperspektiv, samtidig som man tolker fra et tilskuerperspektiv. Ifølge forfatterne gir dette forskeren innsikt i feltet på to ulike måter. Som deltaker i konteksten kan forskeren imidlertid mangle den nødvendige distansen og dermed overse viktige meningssystemer. Forskerens holdninger og forståelser bør derfor gjøres eksplisitt. Ved å være en deltaker i feltet kan forskeren unngå å avdekke meningssystemer, eller oppfatte forståelser som sanne og allmenngyldig, og ikke avsløre det som diskurs (Hitching, Nilsen & Veum, 2011; Berge, Meyer & Trippestad, 2003; Neumann, 2001). Jeg er klar over at jeg kan overse forståelser og ikke klare å påpeke det andre ser. I det følgende vil jeg derfor si litt om min bakgrunn.

I oppveksten min tilbrakte jeg mye tid i et religiøst miljø. På ulike måter opplevde jeg at det var klare oppfatninger av hva som var rett og galt, og at det ikke ble gitt rom for å diskutere. Jeg har ikke opplevd at jeg var fri til å tro og tenke det jeg selv ville. For meg har det derfor vært av avgjørende betydning å velge en metodisk-teoretisk tilnærming for oppgaven min som ikke søker å avdekke fastlagte sannheter, men snarere å søke etter ulike måter å forstå på.

Jeg er utdannet sykepleier og har flere års klinisk praksis fra ulike sykehusavdelinger. I 2006 meldte jeg meg inn i Arbeiderpartiet og har siden 2011 hatt verv som lokalpolitiker. Jeg er veldig opptatt av likestilling, og har i en lengre periode engasjert meg i likestillingspolitiske spørsmål.

For å få en større innsikt i hva ulike aktører mener i forhold til temaet har jeg hatt stor nytte av å følge med på debatter i ulike medier – både tv, aviser og radio. Jeg har lest flere avisinnlegg om eggdonasjon som har vært skrevet av aktører med høyst ulike interesser. Jeg har prøvd å få en innsikt i hva enkelte fagfolk mener, og jeg har lest uttalelser fra flere politiske partier i forhold til temaet.

1.6 Presentasjon av kapitlene i oppgaven

I neste kapittel vil jeg beskrive de forståelsene jeg har analysert frem som viktige i debatten om eggdonasjon. Jeg vil redegjøre for hvordan vi kan forstå kjønn, foreldreskap, slektskap og empowerment. I kapittel tre vil jeg presentere de tre tekstene jeg har valgt å analysere. I kapittel fire vil jeg beskrive hva jeg har valgt å analysere frem i tekstmaterialet, og hvordan jeg har gått frem for å analysere tekstene. Her vil jeg også redegjøre for hvilke valg jeg har tatt og begrunne disse. I kapittel fem presenterer jeg de sentrale diskursene jeg har analysert frem i tekstmaterialet. Jeg viser hvilke forståelser de ulike diskursene trekker på, og hvilke forståelser de avviser. Her vil jeg også presentere de diskursive kampene jeg ser, og peke på hvilke forståelser som utfordrer oss i dagens norske kontekst. Analysen tas opp til diskusjon i kapittel seks. Her vil jeg diskutere de diskursene og kampene som jeg har analysert frem, og hvordan en politisk diskurs om likestilling og

empowerment skaper konflikt. I kapittel syv diskuterer og kritiserer jeg den metodisk-teoretiske tilnærmingen. Siste kapittel inneholder en avsluttende kommentar til det jeg har analysert frem i denne studien.

2 SENTRALE DISKURSIVE FORSTÅELSER

I denne delen av oppgaven vil jeg vise hvilke forståelser jeg har analysert frem som sentrale i debatten om eggdonasjon. Dette er diskursive forståelser jeg mener eksisterer i dagens kontekst, og som det, på ulike måter, forhandles om og som fører til diskursive kamper om sannhet. I det følgende har jeg valgt å presentere hva jeg tolker som diskursive forståelser av kjønn, foreldreskap, slektskap og empowerment. I kapittel fem vil jeg vise hvordan disse diskursive forståelsene aksepteres eller avvises i diskurser om foreldreskap, og hvordan forståelsene brukes i argumentasjonen, i debatten rundt reguleringen av eggdonasjon.

2.1 Ulike perspektiver på og forståelser av kjønn

Ifølge Moi (1998) har vår forståelse av kjønn sitt utgangspunkt i naturvitenskapelige oppdagelser på begynnelsen av 1900-tallet. Hittil hadde konsensus vært at det eksisterte ett kjønn. Kvinnen ble betraktet som en ufullstendig mann og ikke som en egen kategori. På grunn av medisinske undersøkelser og forskning endret man syn på mennesket på denne tiden, og presenterte en ny teori som baserte seg på biologiske forskjeller mellom kvinner og menn. Kvinner og menn ble dermed betraktet som vesensforskjellige, og som totalt ulike kategorier. Ettkjønnsmodellen ble således avvist, og kjønn ble heretter forstått som en todelt kategori (Moi, 1998; Eriksen, Ødegaard & Fagertun, 2007).

Forståelsen av menn og kvinner som ulike har blant annet hatt konsekvenser for hvilke oppgaver og hvilket arbeid som kan tillegges hvem. På 1900-tallet var det en tydelig arbeidsdeling mellom kjønnene. Mannen jobbet utenfor hjemmet, og kvinnen jobbet i hjemmet. Mens mannens forpliktelser ble utført borte fra barna og huset, ble både barn og husstell forstått som et biologisk kall for kvinnen (Lorentzen, 2012; Wærness, 2000). Ifølge Wærness (2000) ble også dette kallet gjort eksplisitt i offentlige innstillinger på denne tiden.

Ifølge Lorentzen (2012) handler imidlertid den strenge arbeidsdelingen mellom kjønnene om en tidsbegrenset periode. I utgangspunktet ble kvinnen som husmor introdusert på 1900-tallet, og begrepet varte ifølge forfatteren frem til 1970. Husmorens glansdager var på 1950-tallet, og da ble mor forstått som den primære i barns liv (Lorentzen, 2012).

I et forsøk på å forklare menn og kvinner som ulike har teorier om biologisk og sosialt kjønn blitt introdusert. Uttrykket «født sånn eller blitt sånn» kan brukes i denne sammenheng, og reflekterer et spørsmål om hvorvidt menneskene er ulike på grunn av arv eller miljø. Er vi forskjellige på grunn av gener og biologi eller på grunn av det sosiale? Biologisk kjønn har i hovedsak blitt beskrevet som noe universelt og stabilt, mens sosialt kjønn har blitt pekt på som variabelt fra kultur til kultur (Eriksen, Ødegaard & Fagertun, 2007).

Innen sosial konstruktivisme vil man imidlertid avvise ulike forsøk på å forklare mennesket som enten påvirket av arv eller miljø. Mouffe (1997) er en av teoretikerne som avviser teorier om sosialt og biologisk kjønn. Ifølge forfatteren er kvinne og mann, femininitet og maskulinitet, diskursive konstruksjoner. Ifølge Mouffe (1997) kan vi ikke forstå kjønn som gitt, ut ifra arv eller miljø. Kjønn kan ikke forstås som en stabil, absolutt eller naturgitt kategori, men som kontekstuell. Kjønnforståelsen påvirkes av andre diskurser i samfunnet og er således i stadig endring (Mouffe, 1997; Jørgensen & Phillips, 1999). Ifølge Mouffe (1997) har vår diskursive forståelse av kjønn ført til at det mannlige forstås som overordnet det kvinnelige.

Det var først på 1970-tallet at feministiske forskere og teoretikere virkelig begynte å utfordre konstruksjoner av kjønn og statens rolle i dette. Det ble satt spørsmålsteget ved kvinnens rolle, og etablerte forståelser ble kritisert (Fagertun, Teig, Fosshagen & Bertelsen, 2006). Også i dag diskuterer vi hvordan kjønn kan forstås. Er kvinner og menn grunnleggende like eller grunnleggende ulike? Solheim (1998) beskriver dette som et paradoks. På den ene siden forstår vi kvinner og menn som like, og på den andre siden forstår vi kvinner og menn som totalt ulike. Det politisk korrekte er imidlertid å fokusere

på likhet i dag (Bjørnholt, 2005). Ifølge Bjørnholt (2005) vil man kunne bryte med et politisk, og dermed diskursivt, ønske om likhet dersom man fokuserer på forskjeller mellom kvinner og menn i dagens norske kontekst.

2.2 Med et diskursivt blikk på reproduksjon og foreldreskap

I Norden har menneskelig reproduksjon blitt betraktet som et statlig ansvar fra begynnelsen av 1900-tallet. På grunn av industrialisering og urbanisering hadde antallet barnefødsler falt markant på denne tiden, og staten tok derfor grep for å øke antallet fødsler (Melby & Rosenbeck, 2009). Det pekes på at barn er en investering i fremtiden, og beskrives som en svært viktig ressurs for et samfunn (Wærness, 2000). Ny ekteskapslov og økte rettigheter for kvinner ble, ifølge Rosenbeck og Melby (2009), introdusert i håp om å øke fødselstallene.

Reproduksjon blir også i dag betraktet som en svært viktig oppgave for en stat. EU-parlamentet har uttalt at en rekke stater i Europa står overfor store problemer med lave fødselstall og en aldrende befolkning. EU-parlamentet ønsker å øke antallet fødsler, og har som et ledd i dette slått fast at infertilitet skal oppfattes som en sykdom. EU-parlamentet har gjort det eksplisitt for innbyggerne at det er ønskelig at de får barn, og at de bør få tilbud om medisinsk behandling om de er infertile (St. meld. nr. 14 (2001- 2002), 2002). Infertilitet forstås dermed innenfor en medisinsk diskurs, og er ikke noe som må aksepteres, men noe som kan behandles.

Ifølge Howell (2001) oppleves det for de fleste som en naturlig del av livet å skulle bli foreldre. Men hvordan forstår vi foreldreskap, henholdsvis morskap og farskap? Er det noen forskjell? Ifølge Bjørnholt (2005) er foreldreskap kjønnet. Foreldreskapet griper også sterkere inn i kvinnens liv, og får større konsekvenser for kvinnen, enn det får for mannen (Bjørnholt, 2005).

Ifølge bioteknologinemnda (2011) rommer begrepene morskap og farskap ulike komponenter. Morskap forstås som genetisk, biologisk, sosialt og juridisk. Farskap forstås som genetisk, sosialt og juridisk. Den biologiske komponenten som skiller morskap fra farskap innebærer at mor bærer barnet frem gjennom svangerskapet. Morsbegrepet deles dermed opp i fire deler, mens farsbegrepet deles opp i tre deler (Bioteknologinemnda, 2011; Helsedirektoratet, 2011). Med utgangspunkt i en biologisk diskurs forstås dermed morskap og farskap ulikt i dag.

Ifølge Slagsnes (1973) har den biologiske komponenten vært avgjørende for vår forståelse av morskap. Fordi kvinnen føder og ammer barna har det blitt forstått som en sannhet at hun også skal oppdra og ha ansvaret for barna. Det har etablert seg en morsideologi, eller en myte, som tolkes som sann ifølge forfatteren. Jeg mener dette bør forstås diskursivt som en implisitt tatt-for-gitt-het. Slagsnes (1973) hevder for eksempel at forestillingene våre om mor er en del av et skjult regelverk som overføres fra generasjon til generasjon. Forfatteren kaller denne forståelsen *myten om den gode mor*. Ifølge Slagsnes (1973) kommer begrepet fra den religiøse forestillingsverdenen, og definerer kvinner i første omgang som mor. Kvinnen er fra naturens side skapt til å ta vare på barna, og det blir derfor forstått som kvinnens kall å skulle være mor (Slagsnes, 1973).

Ifølge Wærness (2000) har de fleste kvinner, også i dag, hovedansvaret for barna og i hjemmet. Det diskursive idealet er imidlertid et likestilt foreldreskap. I et forsøk på å endre forestillinger og praksis har det ifølge Bjørnholt (2005) blitt gjort forsøk på å avbiologisere morskapet. På 1960 og 70-tallet var slagordet «anyone can mother» et begrep som ble anvendt i et forsøk på å fremstille morskapet som diskursivt og kulturelt skapt. For at far også skulle ta ansvar for barna forsøkte man å skape et skille mellom omsorgsarbeidet og biologi. Stell av barn ble forsøkt fremstilt som noe også menn kunne klare (Bjørnholt, 2005).

2.3 Hvordan foreldreskap etableres

Over hele verden er forståelse av foreldreskap gjenstand for debatt (NOU 2009:5, 2009). Så hvilke premisser legger vi til grunn ved etablering av foreldreskap?

I Norge etableres morskap ved at den som føder er barnets mor (Barneloven, 1981). Rettslig morskap er dermed i utgangspunktet knyttet opp mot gener og biologi. Dette prinsippet er nedfelt i barneloven. Dette medfører at Norge har en absolutt og entydig regel om hvordan morskap etableres. Ifølge myndighetene medfører denne regelen at man ikke kan stille spørsmålstegn ved morskap i Norge (NOU 2009:5, 2009).

Farskap etableres i henhold til pater est-regelen i de tilfellene hvor mor og far er gift. Pater est-regelen, «pater est quem nuptiae demonstrant» (Store norske leksikon, udatert), stadfester at den som er gift med mor blir rettslig far. Dette avhenger imidlertid ikke av at far er genetisk far til barnet. Så lenge far er gift med mor blir han rettslig far (NOU 2009:5, 2009). Dette er nedfelt i barnelovens (1981) § 3. Dersom mor og far ikke er gift etableres farskap ved erkjennelse eller dom. Imidlertid er det ikke nok at kun far erkjenner farskap, mor må samtykke. Hovedregelen er dermed at foreldrene sammen etablerer farskap (NOU 2009:5, 2009).

Dersom farskap ikke etableres på en av de to måtene som er beskrevet, kan farskap etableres ved en DNA-analyse. Da tas det en prøve for å sjekke om far er genetisk far til barnet, og dermed også juridisk far. Genetikk blir dermed avgjørende idet farskap bekreftes eller avkreftes med en DNA-test (NOU 2009:5, 2009).

Ved sæddonasjon blir farskap etablert ut i fra de samme reglene som nevnt ovenfor. Dersom foreldrene er gift etableres farskap automatisk. Ved samboerskap etablerer foreldrene farskap sammen. Selv om juridisk far ikke er genetisk far ved sæddonasjon kan han aldri få farskapet opphevet (NOU 2009:5, 2009).

Også lesbiske par kan få tilbud om sæddonasjon i dag. Imidlertid finnes det ennå ikke en mater est-regel i Norge for kvinner som har inngått partnerskap eller ekteskap. Det er ingen automatikk i at partneren til den som føder barnet blir forelder på lik linje som en mann blir det i et heterofilt ekteskap (Rasmussen, 2006).

2.4 Hvordan slektskap etableres

Hvordan vi forstår og avgrenser slektskap er avhengig av den konteksten vi lever i. Ifølge Smedal (2000) har slektskap alltid vært et sentralt analysefelt innen antropologien, men antropologer har i stor grad prøvd å forstå andre ut i fra sin egen, vestlig inspirerte teori. Ifølge forfatteren er det imidlertid ikke så enkelt (Smedal, 2000).

Innen antropologien opererer man i dag med to hovedformer for slektskapsforståelse. I Norge deler vi den vestlig-inspirerte slektskapsforståelsen. Denne forståelsen bygger på at slektskap etableres gjennom gener og biologi, det vil si gjennom naturlige prosesser. Den andre formen for slektskap etableres gjennom omsorg og sosialt liv. Disse forståelsene legger dermed ulike premisser til grunn. Den ene forståelsen bygger på at slektskap etableres gjennom felles materiale, mens den andre bygger på at slektskap etableres gjennom sosiale relasjoner (Smedal, 2000).

I vestlige kulturer blir metaforen «blod er tykkere enn vann» anvendt som en beskrivelse av betydningen vi legger i gener og biologi. I dette kan det ligge en forståelse av at vi betrakter arv som et overordnet slektskapsbånd, og at det sosiale ikke er tilstrekkelig. I andre kulturer, hvor denne forståelsen ikke er den rådende, kan man imidlertid ha problemer med å forstå hvor absolutt betydningen av biologi og gener kan være (Smedal, 2000). De siste tiårene har imidlertid både adopsjon og moderne reproduksjonsteknologi utfordret vår diskursive slektskapsforståelse. Begge måtene å bli foreldre på har tvunget oss til å forholde oss til slekt på nye måter. Ved adopsjon legges et sosialt og juridisk foreldreskap til grunn, og det er ønsket eller intensjonen om å være foreldre som er det avgjørende for å kunne bli det. Man blir dermed i slekt på tross av genetikk, ikke på grunn av genetikk (Melhuus, 2001). Nye teknikker innen assistert befruktning har utfordret oss på

en rekke andre måter. Moderne behandlingsformer, som for eksempel eggdonasjon, muliggjør andre måter å bli foreldre på enn ved genetikk og biologi. Hvordan dette kan destabilisere og utfordre vår diskursive forståelse av hva slektskap er, kommer jeg tilbake til senere i denne oppgaven.

2.5 Diskursive forståelser av likestilling og empowerment

I dagens kontekst kan likestilling mellom kvinner og menn forstås som et politisk og diskursivt ideal. Ifølge Bjørnholt (2005) er det normativ enighet om å fokusere på kjønnslikhet, og ikke forskjeller, i dag. I tråd med denne forståelsen fremstilles mors- og farsrollene som «unisex» i offentlige dokumenter, hvilket kan bunne i et håp om at forståelser og praksis skal følge etter:

I dag er fedrene, i likhet med mødrene, mest av alt omsorgspersoner i barnas liv. Som stiller opp for sine barn, på alle mulig områder. Mer enn komplementære fars- og morsroller har vi i vår tid utviklet en unisex foreldrerolle hvor foreldrenes ansvarsområder og oppgaver overfor barna ikke lenger er så lett å skille fra hverandre. Og hvor forventningene er mer eller mindre de samme til mor og far (NOU 2009:21, 2009, s. 284).

Som tidligere nevnt baseres ofte ideen om likestilling i norsk politikk på en grunnleggende forståelse om likeverd og empowerment. I det empowerment er tatt inn i den politiske «varmen» fremstår det ikke lenger som radikalt (Askheim, 2012), men snarere som en tilnærming som trekkes på i diskusjoner og politiske debatter. Empowerment brukes i dag for eksempel i en individualistisk diskurs, hvor det fremsettes som ønskelig at individet er en aktiv deltaker og ikke en passiv mottaker. Empowerment knyttes opp mot en forståelse av individet som ekspert på seg selv, hvor vedkommende selv skal ta kontroll over sin helse ved å finne egne løsninger på sine problemer (NOU, 1998:18, 1998). I debatten om

likestilling har diskursive aspekter om empowerment betydning med tanke på å skape et bilde av kvinnen som tilnærmet lik mannen.

Kampen for likestilling og empowerment kan forstås som et forsøk på å bryte med en autoritær praksis. Empowerment argumenteres frem som motsatsen til paternalisme og undertrykking (Askheim og Starrin, 2007). Som tidligere nevnt har vår diskursive forståelse av kjønn hittil ført til at det mannlige forstås som overordnet det kvinnelige (Mouffe, 1997). En grunnleggende forståelse innen empowermentttenkningen bunner i at mennesket kan utøve motmakt mot det eksisterende og dermed endre sine omgivelser (Askheim, 2012). Slik argumenteres det frem en direkte sammenheng mellom empowerment og frigjøring.

Imidlertid er det uenighet om hvorvidt likestilling skal innebære likebehandling eller særbehandling. Likebehandling innebærer at begge kjønn behandles likt. Særbehandling bunner i at menn og kvinner behandles ulikt i et forsøk på å oppnå resultatlikhet (Bjørnholt, 2005), eller fordi man har ulike behov.

2.6 Ufrivillig barnløshet – diskurser i endring

Hvordan slektskap og foreldreskap kan forstås, har vært, og er fortsatt, sentralt innen sosialantropologien. I denne delen av oppgaven har jeg valgt å trekke frem to norske forskere som begge har forsket på hvordan slektskap og foreldreskap forstås, og hvordan forståelsene utfordres i møte med moderne reproduksjonsteknologi.

Spilker avla sin doktorgradsavhandling i 2008. Spilker (2008) har undersøkt hvordan vi forstår blant annet kjønn og foreldreskap, og hvilken betydning vi tillegger egg- og sædcellen. Ifølge Spilker (2008) er assistert reproduksjon «et strategisk felt for å studere hvordan kulturelle forståelser av genetiske relasjoner henger sammen med forståelser av foreldreskap» (s.17).

Ifølge Spilker (2008) har vi endret vårt syn på infertilitet i løpet av de siste tiårene. Tidligere var ufrivillig barnløse overlatt til skjebnen. Fikk man ikke barn, så fikk man ikke barn. Slik er det imidlertid ikke i dag. I dag ser vi på infertilitet som en sykdom eller lidelse som kan behandles, og følgelig forstås innenfor en medisinsk diskurs. Enslige eller par som ønsker barn kan få tilbud om ulike typer assistert befruktning. Reproduksjonen er ikke lenger en lukket og naturlig prosess, men kan på ulike måter manipuleres og kontrolleres (Spilker, 2008).

Den første artikkelen i avhandlingen handler om farskap. I denne artikkelen har forskeren intervjuet en sæddonor og en gravid kvinne. Ifølge Spilker (2008) viser studien både tvetydighet og inkonsistens i det informantene sier. Informantene tilkjenner at genetik og biologi er viktig for farskap, samtidig som de argumenterer for at det ikke er en nødvendighet. Ifølge forfatteren viser studien at måter å forstå gener på er utelukkende knyttet til kontekst.

Den neste artikkelen omhandler kjønn og slektskap. Spilker (2008) tar i denne artikkelen utgangspunkt i forskjellene mellom egg- og sæddonasjon. Materialet forskeren har anvendt er hentet fra stortingsdebatter. Studien viser at forståelser av egg og sæd, kvinner og menn, mor og far, slås sammen i debattene om egg- og sæddonasjon. De ulike aspektene ved kjønn *samproduseres* dermed i tekstene, ifølge forskeren. Studien viser at kjønnsforskjeller gjøres relevant i debatten om egg- og sæddonasjon. Forskeren hevder imidlertid at det er kontroversielt å snakke om forskjeller i relasjon til foreldreskap i dag. I tredje artikkel undersøker Spilker rollen heteroseksualitet har for vår forståelse av reproduksjon og slektskap. I denne studien har forskeren intervjuet lesbiske par om hvordan de forholder seg til det å danne en familie, og hvordan de forholder seg til organiseringen av farskap. Studien viser at de samme idealene og normene som gjelder for heteroseksuelle par også er gyldige for lesbiske par. Siste artikkelen undersøker «hvilke betydninger som knyttes til eggcellen, og hvordan egget forstås både likt og ulikt av kvinner og menn, lekfolk og eksperter» (Spilker, 2008, s.23). I denne studien har Spilker gjort dybdeintervjuer. Studien viser hvordan ulike mennesker tillegger egget ulik betydning, både innenfor og utenfor vitenskapskretser. Ifølge forskeren påpeker noen at egget har større verdi enn sæden,

samtidig som andre mener at egget og moderskapet i for stor grad knyttes sammen (Spilker, 2008).

Melhuus (2001; 2009; 2012) har blant annet forsket på hvordan vi i Norge forstår slektskap og foreldreskap, og hvordan ufrivillig barnløse opplever sin livssituasjon. Ifølge forskeren ble assistert reproduksjon raskt akseptert og ønsket etter at ulike metoder ble mulige. Imidlertid utfordrer moderne reproduksjonsteknologi våre forståelser av hva slektskap og foreldreskap er, fordi naturens betingelser for befruktning oppheves. I dag kan egg og sæd kombineres i et laboratorium, uten et samleie. Ifølge forskeren opplever vi dette som svært utfordrende i vår kultur, fordi det forkludrer slektskapsforståelsen vår. Melhuus (2012) hevder at vi har en diskursiv forståelse av sosialt og biologisk foreldreskap som sammenfallende, men at nye teknikker muliggjør andre kombinasjoner i dagens kontekst. Ifølge forskeren endres dermed fundamentet for vår diskursive forståelse av foreldreskap.

Ifølge Melhuus (2001) forstås adopsjon som godhet og veldedighet i vår kultur, mens assistert befruktning forstås som manipulering og som noe som bryter med det naturlige. Forskeren beskriver hvordan mennesker som mottar behandling vi ikke vil tillate i Norge, både krysser landegrenser og moralske, etiske og lovmessige grenser når de drar til utlandet for behandling (Melhuus, 2009). Ifølge Melhuus (2012) bunner motstanden mot eggdonasjon i at vi ikke vil akseptere at morskapet fragmenteres. I vår kultur forstår vi morskap som sikkert. Ifølge forskeren utfordrer eggdonasjon oss fordi vi da vil kunne stille spørsmål ved hvem som er den egentlige moren.

3 PRESENTASJON AV ANALYSEMATERIALET

For å kunne danne et bilde av hvilke diskurser som settes i spill i debatten om eggdonasjon, har jeg valgt å analysere utdrag fra tre offentlige tekster som omhandler reguleringen av egg- og sæddonasjon. Tekstene viser at det er en pågående debatt og uenighet om hvorvidt eggdonasjon kan tillates i Norge. I dette spenningsfeltet skal jeg gå inn og undersøke hvilke diskurser som settes i spill. Hvordan jeg har valgt å analysere frem diskurser og konflikt i dette feltet vil jeg presentere litt senere. I det følgende vil jeg kort gjøre rede for tekstutdragene.

Det første tekstutdraget er hentet fra *Evaluering av lov om medisinsk bruk av bioteknologi* (St. meld. nr. 14 (2001-2002), 2002). Analysen baserer seg på tekstutdrag fra side 30 i denne stortingsmeldingen. En stortingsmelding legger grunnlag for hvilke anbefalinger helsedepartementet har til stortinget. Spørsmål som: «hvor skal grensen gå, og hva er akseptabelt og uakseptabelt innenfor feltet bioteknologi i dag?», belyses og problematiseres i meldingen. I meldingen argumenteres det for et fortsatt forbud mot eggdonasjon.

Det neste tekstutdraget som analyseres er basert på kapittel 2.6.2 i helsedirektoratets (2011) *Evaluering av bioteknologiloven*. Denne evalueringen er utarbeidet på bestilling fra stortinget. Evalueringen peker på status og utvikling innenfor feltet bioteknologi både nasjonalt og internasjonalt. Ifølge helsedirektoratet er rapporten ment som et dokument for stortinget som grunnlag for å vurdere endringer i bioteknologiloven. I rapportens forord står det at det er lagt stor vekt på å beskrive etiske utfordringer, og det beskrives et ønske om at rapporten skal stimulere til diskusjon og refleksjon.

Den tredje teksten jeg har valgt å analysere er bioteknologinemndas (2011) *uttalelse om eggdonasjon*. Bioteknologinemnda blir beskrevet som et av helsedepartementets viktigste

høringsinstanser og ekspertgruppe i forhold til bioteknologi (bion.no, udatert). November 2011 leverte bioteknologinemnda sin seneste uttalelse om eggdonasjon til helsedepartementet. Som tidligere nevnt anbefaler nemnda i denne uttalelsen å tillate eggdonasjon i Norge.

3.1 Bakgrunn for valg av tekster

For noen år siden, da jeg oppdaget at eggdonasjon var forbudt samtidig som sæddonasjon var tillatt, søkte jeg etter informasjon om emnet på internett. Etter noen søk kom jeg over nettsiden til Reproduksjonsmedisinsk seksjon ved Rikshospitalet hvor de søkte etter sædgivere. Under overskriften «Bli sædgiver» stod det: «å være sædgiver innebærer å gi av din sæd til en sædbank som du gir av ditt blod til en blodbank». Dette budskapet vekke min interesse. Ved å donere sæd kan sæden brukes til å lage inntil 8 barn. Jeg syntes det var interessant at sæddonasjon ble fremstilt på denne måten i lys av forbudet mot eggdonasjon. Reaksjonen i ettertid kan imidlertid tyde på at man her trådte over diskursens grenser. Etter mange og sterke reaksjoner ble siste del av setningen i etterkant fjernet fra nettsiden.

Jeg har oppfattet feltet som normativt, og at argumentasjonen i stor grad baserer seg på tradisjon og sterke følelser. Det har gradvis vokst frem en nysgjerrighet til hvordan myndighetene argumenterer for gjeldende praksis. Dette er bakgrunnen for at jeg har valgt tekster som er forfattet av helsedepartementet, helsedirektoratet og bioteknologinemnda. Hva baserer myndighetene og «eksperter» argumentasjonen på?

I denne oppgaven tar jeg utgangspunkt i at offentlige dokumenter er politiske konstruksjoner. Stortingsmeldingen jeg har valgt å analysere er et eksempel på et dokument som brukes som underliggende materiale for å diskutere gjeldende lovverk, eller for eventuelt å diskutere endringer i lovverket. Fordi offentlige dokumenter legger premisser for gjeldende praksis har jeg nettopp valgt å gjøre en analyse av offentlige dokumenter, og se på hvordan diskursive forståelser skrives frem i materialet.

For å analysere frem diskurser er det ifølge Neumann (2001) viktig å velge tekster som «bærer» diskursen. Ifølge forfatteren er tekster forfattet av norsk sentraladministrasjon, som for eksempel en stortingsmelding, knute- eller forankringspunkter for diskurser. Ifølge forfatteren vil slike tekster si noe om hva som er innenfor og utenfor diskursen, og om en eller flere representasjoner av virkeligheten er akseptert. Besvarelsens materiale er valgt på grunnlag av at det reflekterer hva vi i dag argumenterer for som sant i debatten om eggdonasjon, at det er en uenighet innenfor feltet, og en pågående prosess i forhold til å endre dagens lovregulering. Dokumentene er ment som bakteppe for en eventuell lovendring i bioteknologiloven, som innebærer å tillate eggdonasjon. I tråd med det Neumann (2001) skriver, forstår jeg de utvalgte tekstene som sentrale bidrag i debatten om eggdonasjon.

Alle de tre tekstene fremstår i en standardisert form. Ifølge Järvinen og Mik-Meyer (2005) kan formålet med dette verken forstås som ideologisk eller teoretisk uskyldig. Standardiseringen av offentlige dokumenter - det at dokumentene bygges opp på bestemte måter - kan føre til at informasjonen forstås som fakta av leseren. I sum kan også det at mange aktører deltar som forfattere, at det henvises til «eksperter», at dokumentet har stor detaljeringsgrad og at forfatteren fremstår som upersonlig og passiv føre til at dokumentet blir oppfattet som troverdig og som en offisiell «sannhet». Flere aktører har deltatt i utarbeidelsen av de tekstutdragene jeg har valgt som analysemateriale. Ifølge Järvinen og Mik-Meyer (2005) kan dette føre til at det forstås som at mange støtter innholdet i dokumentet og at det representerer objektivitet. De som har forfattet tekstene har samtidig også en mulighet til å undergrave noen synspunkter og fremheve andre (Järvinen & Mik-Meyer, 2005).

Ifølge Neumann (2001) skal diskursanalytikeren ideelt sett lese og lese og lese. Man skal lese så mye som overhodet mulig innen det temaet man skal studere. Årsaken er at alle relevante tekster ideelt sett skal bli tatt med i betraktningen slik at diskursanalytikeren både får tilstrekkelig kulturell kompetanse og tilstrekkelig kunnskap om temaet for å kunne utføre en analyse. Forfatteren hevder at dersom diskursanalytikeren finner nye tekster som endrer analysen, så skal analysen justeres - eventuelt skrives på nytt.

Jeg har lest mye, både før og under arbeidet med denne studien. Jeg har blant annet sett nødvendigheten av å sette meg inn i ulike fagfelt, som for eksempel sosialantropologi og sosiologi, som jeg i liten grad har vært kjent med fra tidligere. Det har vært krevende, men samtidig spennende og lærerikt. På grunn av oppgavens størrelse har jeg ikke mulighet til å følge de anbefalingene Neumann gir fullt ut, i forhold til det å skaffe kunnskap og kjennskap til en enorm mengde tekster. Jeg har på et tidspunkt sagt «stopp», og jeg står inne for de avveiningene og valgene jeg har gjort. Analyse materialet består av tre tekster som jeg har valgt å analysere og undersøke grundig. Det har vært viktig for meg å foreta en avgrensning, slik at tekstmaterialet både blir oversiktlig og mulig å håndtere og analysere.

4 PRESENTASJON AV METODISK-TEORETISK TILNÆRMING

Jørgensen og Phillips (1999) beskriver diskursanalyse som en «pakkeløsning» hvor man ikke kan løsrive delene fra helheten. Ifølge forfatterne forutsetter diskursanalyse både filosofiske, teoretiske og metodologiske premisser, samtidig som konkret analyseverktøy anvendes. For å utføre en diskursanalyse må alle premissene som legges til grunn aksepteres (Jørgensen & Phillips, 1999).

Det filosofiske premiss innebærer en forståelse av at språket selv er med på å konstruere virkeligheten. Teoretisk legger diskursanalysen en sosialkonstruktivistisk tilnærming til grunn. Dette har jeg redegjort for i kapittel 1. Metodologisk søker diskursanalysen å avdekke og undersøke hva vi forstår som sant, hvilke diskurser som eksisterer i samfunnet, hvordan diskursene skaper menings- og kunnskapssystemer, og dermed får betydning for sosialt liv og handling (Jørgensen & Phillips, 1999; Svennevig, 2009).

I det sosiale er sannhet og selvfølgelig viten hele tiden truet. Diskursanalytikerens oppgave blir å følge de prosessene hvor diskursenes bærere kjemper om sannhet og entydighet. Disse sosiale kampene, som innebærer uenighet, beskrives som politiske prosesser. Politikk forstås imidlertid ikke her som partipolitikk, men som kamper eller prosesser, hvor det på den ene siden kjempes om å reproducere forståelser, og på den andre siden om å forandre forståelser. I denne betydningen forstås dermed politikk som konflikt (Neumann, 2001; Jørgensen & Phillips, 1999).

For å besvare oppgavens problemstilling har jeg valgt å anvende analyseverktøy fra Laclau og Mouffes diskursteori (Laclau & Mouffe, 2002; Jørgensen & Phillips, 1999) i kombinasjon med teori- og metodekunnskap fra Neumann (2001). Jørgensen og Phillips (1999) beskriver det jeg på et tidspunkt oppdaget - at Laclau og Mouffes diskursteori ikke leverer så mange konkrete redskaper for tekstanalyse, og derfor med fordel kan

kombineres med teori- og metodekunnskap fra andre forfattere. Diskursteorien gir nyttig kunnskap om hva jeg kan analysere frem, men jeg har måttet bruke kunnskap fra Neumann for å finne ut hvordan jeg konkret skal gå frem for å utføre analysearbeidet.

I det følgende vil jeg beskrive hvordan jeg har valgt å utføre dette analysearbeidet og hva som har kommet frem i analysene.

4.1 Å analysere frem diskurser

Jørgensen og Phillips (1999) beskriver det som et problem å skulle analysere frem en diskurs. Forfatterne påpeker at det finnes ulike beskrivelser av hva en diskurs er, og det vil være forskjellige meninger om hvor diskursens grenser går. Andre vil også kunne være uenige i det du gjør. Av den grunn skal man betrakte avgrensningen av diskurser som analytiske grep. Forskeren definerer selv hvor diskursens grenser går, og setter derfor selv rammene for undersøkelsen. Diskurs er dermed noe man som forsker konstruerer. Ifølge forfatterne kreves det at forskeren argumenterer for avgrensningene og begrunner hvorfor diskursenes grenser ble som de ble. Dette arbeidet forstås som en kontinuerlig prosess, og diskursen vil derfor kunne endres i løpet av hele analyseprosessen (Jørgensen & Phillips, 1999).

Neumann (2001) bruker uttrykket «diskursens bærere» i sin teori. Ifølge forfatteren er forsøkene fra diskursens bærere på å avgrense en diskurs viktig i analysen. Diskursens bærere avgrenser diskurser ved å argumentere (Neumann, 2001). Argumentasjonen kan knyttes til ulike teoretiske fundamenter, som verdier og etikk, tradisjon eller for eksempel vitenskap (Berg & Walstad, 2011). I kapittel fem vil jeg vise hvordan diskursens bærere anvender ulike teoretiske fundamenter i argumentasjonen.

Forsøkene på å avgrense en diskurs er ifølge Neumann (2001) en del av diskursen selv. En diskurs defineres derfor både ut ifra det den inkluderer og det den ekskluderer. Ved å argumentere, for eksempel, for en reproduksjon av en eksisterende diskursiv forståelse, vil

diskursens bærere argumentere for å bevare eksisterende forståelser. På samme tid vil nye, alternative forståelser bli avvist og utelukket (Neumann, 2001).

Alle de forståelsene som en diskurs utelukker, kaller Laclau og Mouffe det diskursive felt. Etablerte eller institusjonaliserte diskurser kjemper hele tiden for å lukke andre forståelser ute. Det diskursive felt avvises i den spesifikke diskurs for å skape entydighet. Det diskursive felt er altså diskursens ytre, hvilket innebærer alt det diskursen utelukker. Den enkelte diskurs er alltid truet av alternative, konkurrerende forståelser. En diskurs avgrenses i forhold til det den utelukker, altså i forhold til det diskursive felt (Jørgensen & Phillips, 2011). For å analysere frem det diskursive felt har jeg sett på hva som utelukkes eller avvises i diskursen. Jeg har sett på hvordan det argumenteres imot forståelser, og hvordan ulike forståelser konstrueres som for eksempel unormale eller problematiske. Forståelser som skrives frem i materialet som problematiske eller uakseptable innenfor en spesifikk diskursiv forståelse blir forstått som å være i det diskursive felt for den spesifikke diskurs.

Ifølge Neumann (2001) vil diskursens bærere trekke på formelle og uformelle praksiser for å holde på en avgrensning av en diskurs. Eksempler på en formell grense for en diskurs er lovverk og sensur. Dersom den formelle grensen utfordres kan det føre til sanksjoner (Neumann, 2001). Forbudet mot eggdonasjon kan være et eksempel på en formell grense for en diskurs. I studien har jeg valgt å se på forbudet mot eggdonasjon som en formell grense for en etablert diskursiv forståelse av morskap i dagens kontekst. Jeg vil begrunne dette nærmere i kapittel fem.

Det som til enhver tid oppfattes som objektivt eller selvfølgelig er kontekstavhengig. Diskursanalytikerens må derfor vise hva som forstås som selvfølgelig i konteksten, og hva som er gjenstand for debatt. Det vi forstår som selvfølgelig er et resultat av historiske prosesser, mens det som forstås som utenkelig, og er gjenstand for debatt, er utfordret i en aktuell kontekst. For å avdekke eller avsløre det vi forstår som selvfølgelig, kan diskursanalytikerens anvende kunnskap fra andre kulturer eller fra andre historiske perioder.

Da vil man kunne avdekke «selvfølgeligheter» som kontekstuelle (Jørgensen & Phillips, 1999). I studien har jeg anvendt kunnskap fra ulike kunnskapsfelt for å belyse hvilke etablerte forståelser vi trekker på i dagens kontekst, og hvilke forståelser vi avviser.

Diskursanalytikerens skal både søke etter det som ligger eksplisitt og det som ligger implisitt i tekstene. Av den grunn er det viktig med både kulturell kunnskap og kunnskap om temaet. Dette har jeg redegjort for i punkt 1.5 i oppgaven.

Diskurser forstås ikke som løsrevet fra andre diskurser. De påvirkes og omformes i en konstant kontakt med andre diskurser. Diskursanalytikerens oppgave er å undersøke hvorfor diskursen er som den er. Hvorfor setter diskursen disse grensene for hva som er akseptert og ikke akseptert? Dersom diskursanalytikerens er interessert i å avdekke forsøk på endring, må man følge kampene om hva som inkluderes og ekskluderes i en aktuell kontekst (Neumann, 2001).

Ifølge Neumann (2001) gjennomsyrrer makt det sosiale. Av den grunn er det viktig å undersøke hvem som kommer til orde, og hva som fremstilles som normalt og unormalt. Maktaspektet i diskursanalysen reflekteres i kampene som utspiller seg om å fastlåse diskursen slik at konsekvensen blir sånn eller slik (Neumann, 2001). Det er i det sosiale liv konsekvensene av en diskurs blir synlig. Som tidligere nevnt er det ikke den fysiske verden som er gjenstand for analyse, men representasjonene av den. Fordi det fysiske ikke forstås som absolutt eller gitt, er det den kontekstuelle forståelsen av hva vi forstår som mor og far som er det interessante (Annfelt, 2005; Jørgensen & Phillips, 1999).

Ifølge Neumann (2001) forstås få, om ingen, diskurser som uforanderlige. Imidlertid vil noen representasjoner være vanskeligere å forandre enn andre. Men hva er lett og hva er vanskelig foranderlig? Ifølge Neumann er forståelser rundt biologiske trekk vanskeligere å endre, mens forståelser rundt sosiale trekk enklere å endre. For eksempel vil det være vanskeligere å endre forståelser rundt svangerskapet, enn hårfrisyrer og måter å hilse på (Neumann, 2001).

4.2 Diskursorden

Diskursorden forstås som en felles plattform for forskjellige, motstridende diskurser som kjemper i samme terreng eller i det samme domenet. De ulike diskursene innenfor diskursorden er entydige og kjemper om å definere sannheten på sin måte (Jørgensen & Phillips, 1999). Ifølge Neumann (2001) dukker diskurser i samme diskursorden opp i de samme tekstene.

Diskursorden er det faktiske området for konflikt. Ifølge Jørgensen og Phillips (1999) fastlegges diskursorden på samme tid og måte som diskursene. Ifølge forfatterne er kamp mellom diskurser i en diskursorden viktig i analysen. Det er i denne kampen de sosiale konsekvensene blir mest synlige. Når man innen samme område har to eller flere diskurser som har sin forklaring av virkeligheten, kan man spørre hvilke konsekvenser dette får, hvis en diskurs aksepteres fremfor en annen (Jørgensen & Phillips, 1999).

I denne oppgaven har jeg valgt å forstå foreldreskap som diskursorden (jfr. Spilker, 2008). Innenfor diskursorden er det flere motstridende diskurser som kjemper om å definere sannheten på sin måte – og her innebærer det spørsmål om hva foreldreskap har vært, er og skal være. I tekstmaterialet ønsker jeg å løfte frem og analysere hvordan ulike diskurser kjemper om å definere hvordan vi skal forstå foreldreskap, henholdsvis morskap og farskap, i møte med moderne reproduksjonsteknologi. Et spørsmål er for eksempel om foreldreskap etableres på grunnlag av gener, biologi eller sosiale relasjoner. Forstås morskap og farskap grunnleggende likt eller grunnleggende ulikt og hva særpreger forståelsene? Hvordan påvirker gjeldende diskurser om likestilling tilbud om eggdonasjon i Norge i dag? I denne oppgaven vil jeg løfte frem og diskutere ulike diskurser jeg finner at kjemper om å definere «sannheten» innenfor en diskursorden om foreldreskap.

Bakgrunnen for å velge å se foreldreskap som diskursorden finner jeg i det Spilker (2008) har påpekt; at assistert befruktning ikke bare skaper barn, men også foreldre.

4.3 Hegemoni versus antagonisme

Nøkkeltbegrepet i Laclau og Mouffes diskursteori er diskursiv kamp. Fordi betydning aldri kan fastlåses, er det stadig pågående sosiale kamper om å definere normalitet og avvik, sannhet og usannhet, rett og galt. Forskjellige diskurser, som hver for seg representerer bestemte måter å snakke om og forstå den sosiale verden på, kjemper hele tiden mot hverandre for å oppnå hegemoni – for å fastlåse kunnskaps- og meningssystemer på nettopp deres måte. Hegemoni kan forstås som ett bestemt synspunkts overherredømme. Det foreligger hegemoni dersom én diskurs dominerer der det før var konflikt. Alternative muligheter utelukkes, og en bestemt forståelse fremstår som den selvfølgelige og objektivt sanne. Diskursen gir således anvisninger om hva som betraktes som normalt eller riktig, og hva som ikke er det. Hvis noe skal betraktes som innenfor diskursen, må dette leve opp til det som betraktes som normalt og riktig (Jørgensen & Phillips, 1999).

Ifølge Neumann (2001) kan det oppstå konflikt når noe nytt introduseres. Da vil diskursens bærere kunne møte den nye forståelsen med forskjellige forsøk på begrensning. Konflikten bunner i at ulike diskurser kan sette andre retningslinjer eller grenser for sosial handling (Jørgensen & Phillips, 1999). Antagonisme er diskursteoriens begrep for uenighet og konflikt. Ifølge Laclau og Mouffe (2002) møter den sosiale objektivitet og «selvfølgelighet» sin grense i antagonismen. Antagonisme forhindrer full objektivitet. Antagonisme oppstår når forskjellige diskurser stiller motstridende krav til normalitet og avvik. Ved antagonisme er det åpen konflikt mellom diskurser, og ingen diskurser dominerer. Etablerte diskurser er alltid i konflikt med andre diskurser som definerer virkeligheten annerledes. Dette vil si, at diskursens ytre, det diskursive felt, truer den spesifikke diskurs eksistens og entydighet (Jørgensen & Phillips, 1999).

Diskursanalytikerens skal avdekke om virkelighetsoppfatninger står på spill. Hva skjer om noe annet eller andre oppfatninger tar over eller vinner terreng (Jørgensen & Phillips, 1999)? Ifølge Neumann (2001) kan diskursanalytikerens undersøke hvor usikker eller utfordret en diskurs er. Dersom feltet er lukket er det én representasjon som har hegemoni. Hegemoni medfører en eksklusjon av andre muligheter, meninger og sannheter. Det

foreligger mye diskursivt arbeid for å vedlikeholde en lukket representasjon. Ifølge forfatteren er denne typen diskursivt arbeid politisk (Neumann, 2001).

Dersom feltet er åpent, foreligger det to eller flere diskurser, og ingen av dem kan sies å være dominerende. Hegemoniet forhindres ved at motstanden fanges opp, ved at flere aktører tar forskjellige beslutninger, og ved at flere diskurser eksisterer i det sosiale (Jørgensen & Phillips, 1999; Neumann, 2001).

4.4 En beskrivelse av analyseprosessen

Diskursanalyse ble valgt på grunnlag av at jeg oppfattet metoden som en tilnærming hvor man ikke søker etter «sannhet», men hvor man stiller spørsmål ved det «selvfølgelige» og undrer seg. Det tok for øvrig lang tid før jeg forstod hvordan jeg skulle gå frem. Jeg har hatt store utfordringer i forhold til det å analysere frem diskurser og diskursiv kamp i de tre tekstene. Prosessen fra jeg leste tekstene første gang og frem til jeg fant hvilke diskurser jeg ville trekke ut og fokusere på, har vært både frustrerende og krevende, men samtidig meget spennende og lærerik. Jeg tar utgangspunkt i at vår diskursive forståelse av foreldreskap, henholdsvis morskap og farskap, skrives frem i de tre tekstene.

Fordi diskurs er noe man som forsker konstruerer har jeg jobbet mye i forhold til det å se og avgrense diskurser. Prosessen har verken vært rettlinjert eller enkel. Jeg har gått frem og tilbake og hele tiden nøye vurdert hvordan jeg skal presentere analysene. I utgangspunktet hadde jeg tenkt å ha et annet fokus i møte med tekstene enn det jeg nå har valgt. Ved å lese tekstene og arbeide analytisk fant jeg ut at jeg måtte tilpasse den metodologisk-teoretiske tilnærmingen til tekstene – og ikke omvendt. I utgangspunktet hadde jeg tenkt å anvende Laclau og Mouffes diskursteori i større grad. Jeg fant imidlertid ut at denne tilnærmingen er komplisert og innebærer en del konstruksjonsarbeid. Av den grunn har jeg valgt å kombinere deler av diskursteorien med teori- og metodekunnskap fra Neumann (2001).

Arbeidet med å analysere frem diskurser startet med at jeg leste gjennom analysematerialet flere ganger. Etter å ha lest de tre tekstene noen ganger begynte jeg å se etter hvilke forståelser som ble presentert. Jeg oppfattet det slik at forståelser om mor og far kom frem i tekstene, og at tekstene presenterte ulike forståelser av mor og far. Jeg satte korte tekstutdrag opp i en tabell, hvor jeg hadde en tabell som representerte sitater som argumenterte for, noe jeg oppfattet som, en etablert forståelse av mor – og en tabell som representerte sitater som argumenterte for en ny, alternativ forståelse av mor. Ved å lese sitatene, tenke, vurdere og diskutere valgte jeg etter en tid, i samarbeid med veilederne, å analysere frem to diskursive forståelser av mor fra tekstmaterialet. Disse diskursene har jeg valgt å kalle diskursen om den naturlige mor og diskursen om den likestilte mor. Hvordan disse diskursene skrives frem i analysematerialet vil jeg vise i det neste kapitlet.

I arbeidet med å analysere frem en eller flere diskurser om far, satte jeg også opp tekstutdrag i en tabell. Jeg har imidlertid ikke analysert frem flere, men det jeg oppfatter som én etablert diskursiv forståelse av far i de tre tekstene. Diskursen om far skrives kun i liten grad frem i tekstene, og leses blant annet i det som *ikke* skrives om, som det «selvfølgelige» eller det vi sjelden stiller spørsmålstegn ved i den diskursive forståelsen. En årsak til dette kan være at forståelsen av far ikke «står på spill» i dagens kontekst. Som tidligere nevnt er det kontekstavhengig hva vi ser på som selvfølgelig eller objektivt, og tekstene viser ikke kamp om hvordan far skal forstås. Derimot brukes diskursen om far, og det at sæddonasjon er tillatt, i argumentasjonen for eggdonasjon. Hvordan det gjøres, vil jeg vise senere i oppgaven.

I neste kapittel har jeg valgt først å presentere de tre diskursene jeg har analysert frem i tekstmaterialet. Disse diskursene viser hva som inkluderes og ekskluderes av forståelser i dagens kontekst. I den neste delen vil jeg presentere det jeg forstår som diskursive kamper og konflikt i tekstene. De ulike diskursene inkluderer og utelukker ulike forståelser, og dermed blir det kamp om å definere sannheten. Jeg vil i presentasjonen av den diskursive kampen vise hvilke forståelser som utelukkes i diskursene, og hvordan det argumenteres.

I tekstene presenteres for eksempel eggdonasjon både som en uønsket praksis, men også som en ønsket praksis. I neste kapittel vil jeg derfor vise hvordan eggdonasjon på den ene siden konstrueres som problematisk, og på den andre siden som en ønsket behandlingsform.

Som tidligere nevnt har jeg valgt å anvende begrepet diskursens bærere. I presentasjonen av den diskursive kampen vil jeg vise hvordan de ulike diskursenes bærere konstruerer forståelser som problematiske eller uproblematiske, ønsket eller uønsket, normale eller unormale. På denne måten ønsker jeg å vise at det vi forstår som problematisk i virkeligheten kan forstås som konstruerte problemer.

I den neste delen av oppgaven vil jeg redegjøre for de analysene jeg har utført. Jeg har valgt å anvende de redskapene og analyseverktøyene jeg har redegjort for i dette kapitlet. I analysen vil jeg derfor ikke begrunne de resultatene jeg legger frem. Begrunnelsene for analysen har jeg forsøkt å gi i dette kapitlet.

5 HVILKE DISKURSER SETTES I SPILL I DEBATTEN OM EGGDONASJON?

I denne oppgaven har jeg valgt å se foreldreskap som diskursorden, og dette representerer dermed en ramme for undersøkelsen. Innenfor diskursorden skaper spørsmålet om vi skal tillate eggdonasjon det jeg forstår som diskursive kamper og konflikt i dagens kontekst. Jeg anser at vår forståelse av hvem som er mor, og hvordan morskap etableres, utfordres i møte med moderne teknologi som eggdonasjon representerer. For å beskrive «problemet» spørsmålet om eggdonasjon skaper i det sosiale rom, velger helsedepartementet å sitere bioteknologinemnda: «Eggdonasjon fører til at begrepet «biologisk mor» deles, man får en «genetisk mor» og en «livmor mor». Tidligere har dette alltid vært samme person. Eggdonasjon medfører derfor et helt nytt, teknologisk konstruert morsbegrep» (St. meld. nr. 14 (2001-2002), 2002, s.30). Spørsmålet om hvem vi skal forstå som mor konstrueres som hovedproblemet ved eggdonasjon. Eggdonasjon bryter således med den diskursive forståelse av hvordan vi forstår «mor» i dagens kontekst.

I det følgende vil jeg vise hvilke diskurser jeg har analysert frem som etablerte diskursive forståelser av mor og far i tekstmaterialet som denne studien tar sitt utgangspunkt i. Jeg har valgt å kalle disse diskursene diskursen om den naturlige mor og diskursen om far.

5.1 Diskursen om den naturlige mor

Den naturlige mor skrives i de tre tekstene frem som en etablert diskursiv forståelse av morskap i vår kontekst. I mitt arbeid med tekstene finner jeg at diskursen om den naturlige mor bærer på en forståelse av kvinnens kropp og biologi som naturgitt og uforanderlig, og videre hvordan morskap er tett forankret med naturen og kroppen som et biologisk produkt. I tekstene argumenterer diskursens bærere for å bevare en diskursiv forståelse av den naturlige mor. I det følgende vil jeg vise hvordan de ulike forståelsene skrives frem i tekstmaterialet.

Den naturlige mor skrives frem som en kategori som alltid har blitt forstått som sikker. «Mater semper certa est» (Helsedirektoratet, 2011, s.61) er et romersk rettsprinsipp som betyr: «hvem som er mor er alltid sikkert», og som brukes for å underbygge denne forståelsen. Ifølge prinsippet er mor sikker i kraft av at den som føder er barnets mor, og et grunnleggende prinsipp man ikke kan føre bevis mot. Den naturlige mor argumenteres dermed frem som en kategori det ikke kan settes spørsmålstegn ved. Den som føder barnet forstås som mor, og dette er en forståelse som skrives frem som selvfølgelig. «Dette handler også om tradisjon; at biologisk mor alltid har vært lett å identifisere» (Helsedirektoratet, 2011, s.61). Den naturlige mor knyttes til barnet på grunn av fødselen, og forstås som gitt fordi det er hun som føder barnet. Egenskaper ved kvinnens kropp blir dermed avgjørende for en diskursiv forståelse av mor som mor.

I diskursen er det spesielt to egenskaper ved kvinnen som skrives frem som sentrale for forståelsen - enheten mellom kvinnen og egget, og at prosessen fra befruktning til fødsel er en enhetlig prosess. «Et viktig argument mot eggdonasjon er knyttet til ideen om en naturlig enhet mellom en kvinne og hennes egg og et syn på befruktning, graviditet og fødsel som en forenet og enhetlig prosess» (Helseidrektoratet, 2011, s.62). Det skrives frem en forståelse av mor som naturlig fordi hun knyttes til prosesser som forstås som naturgitte eller biologisk styrte. Diskursen innebærer en forståelse av en uløselig enhet mellom kvinnen, egget og kroppen hennes. Svangerskapet som tradisjonelt sett udelelig skrives frem som «normalt» og som en bærende verdi. Svangerskapet knytter barnet til den naturlige mor, og ingen setter spørsmålstegn ved denne tilknytningen fordi den hittil har vært gitt (Helsedirektoratet, 2011; Bioteknologinemnda, 2011). Slik skrives den naturlige mor frem som en naturlig og selvfølgelig kategori. I diskursen legges både en genetisk og biologisk tilknytning til barnet til grunn for en diskursiv forståelse av mor som naturlig mor.

I diskursen presenteres reproduksjonsperiodens lengde som et aspekt som skiller menn og kvinner. Kvinnens fertile periode er avbegrenset, samtidig som menns fertile periode ikke har en klar grense (Helsedirektoratet, 2011). I diskursen kan kvinnens mulighet for å reproducere seg forstås som et knapphetsgode: «Det faktum at en kvinne har en begrenset

mengde egganlegg som er til stede fra fødselen av, og at kvinners fertile periode er avgrenset, kan også være relevant her» (Helsedirektoratet, 2011, s. 62). Dette argumentet skrives frem i en sammenheng hvor eggdonasjon presenteres som «unaturlig». Det at den naturlige mors egg forekommer i et begrenset antall, og at hun er fertil i en begrenset periode, kan beskrives som relevant for kvinnen, fordi hun må passe på så hun har nok eggceller så hun kan sikre seg barn selv. Det at eggene beskrives som en begrenset ressurs kan også tolkes som en forståelse av at eggene har en høy verdi.

Den naturlige mor forstås som å være i en særstilling. Mor-barn-forholdet presenteres som fundamentalt annerledes enn far-barn-forholdet. «Mor har hittil alltid vært mor. For en del barn i vanlige parforhold er far ikke biologisk far» (Bioteknologinemnda, 2011, s.10). Fordi morskapet inkluderer én kvinne, forstås mor som sikker. Det er ifølge teksten kun én kvinne som blir forstått som mor. Diskursen legger dermed en forståelse av fundamental ulikhet mellom menn og kvinner til grunn. Morskapet blir forstått som gitt, i motsetning til farskapet.

Diskursen om den naturlige mor setter en eksplisitt grense for praksis i og med at eggdonasjon er forbudt. Fordi genetisk tilknytning legges til grunn for en diskursiv forståelse av den naturlige mor, vil ikke eggdonasjon være mulig innenfor diskursens grenser:

Som etisk prinsipp er det viktig å fastholde at en kvinne bærer frem et barn hun er genetisk opphav til. Det er mange som på et intuitivt grunnlag ikke vil tillate teknikker som rokker ved denne vissheten og derfor ikke kan akseptere eggdonasjon (Bioteknologinemnda, 2011, s.10).

Eggdonasjon som praksis befinner seg dermed utenfor rammen av hva som kan tillates å inngå i diskursen om den naturlige mor, og av den grunn i det diskursive felt for den naturlige mor. I det eggdonasjon er forbudt i Norge, forstår jeg den naturlige mor som en etablert og institusjonalisert diskursiv forståelse av morskap. Dersom eggdonasjon som praksis introduseres, må diskursens grenser endres. Som sitatet viser kjemper diskursens bærere i dag for fortsatt å forby eggdonasjon.

Diskursen om den naturlige mor trekker på etablerte forståelser i samfunnet. Ved etablering av morskap reflekterer både barneloven (1981) og vår vestlige slektskapsforståelse at gener og biologi er avgjørende for forståelsen av hvem som er mor i vår kontekst. Dette har jeg redegjort for i kapittel to. Diskursen inkluderer dermed forståelser som vi finner igjen i andre diskurser i samfunnet.

I tidligere tider, før assistert befruktning ble mulig, er det ikke sikkert diskursen om den naturlige mor var like tydelig og bevisst for dens bærere. Det at eggdonasjon i dag er mulig medfører en trussel mot en etablert forståelse av mor. I diskursen om den naturlige mor er eggdonasjon utenkelig.

Likebehandling og likestilling mellom kvinner og menn avvises i diskursen om den naturlige mor. Dette kommer tydelig frem i bioteknologinemndas uttalelse om eggdonasjon. Mindretallet i nemnda, som er i mot eggdonasjon, argumenterer mot likebehandlingsargumentet:

... mener at det er mer problematisk å innføre et skille mellom genetisk og biologisk/ sosial mor enn det allerede etablerte skillet mellom biologisk og sosial far. De mener det ikke er riktig å sidestille sæd- og eggdonasjon fordi eggdonasjon er vesentlig mer teknologisk krevende og inngripende enn sæddonasjon. Eggdonasjon tingliggjør derfor reproduksjonen og barna mer enn det sæddonasjon gjør. Hvis eggdonasjon blir tillatt, og

det blir vanlig at eggceller kan flyttes fra én kvinne til en annen, vil det senke skranken mot surrogati. Mindretallet mener at den teknologiske utviklingen alene ikke skal få bestemme hvilke reproduksjonsteknologier som tillates brukt i Norge. De mener det er så mange etisk problematiske sider ved eggdonasjon, som skiller seg fra sæddonasjon, at det ikke bør tillates som medisinsk behandling mot barnløshet i Norge (Bioteknologinemnda, 2011, s.2).

Her presenteres det som konsensus at eggdonasjon ikke bør tillates av likestillingshensyn. I argumentasjonen presenteres eggdonasjon som problematisk, uten samtidig å sette spørsmålsteget ved sæddonasjon. Hvordan dette kan tolkes inn i en kamp om å definere den diskursive sannheten, vil jeg vise senere i oppgaven.

I Stortingsmelding nr. 14 (2002) skrives det frem en forståelse av at eggdonasjon kan medføre en uønsket teknologisk utvikling:

Departementet legger blant annet vekt på at en endring på dette punkt vil kunne medføre at det i fremtiden blir lettere å kombinere teknikker som hver for seg er tillatt. På et etisk og menneskelig sett følsomt område som dette, mener departementet at det fremdeles er nødvendig å trekke en klar grense for hvordan teknikkene kan anvendes (St.meld. nr. 14 (2001-2002), 2002), s. 30).

Her skrives det frem en forståelse av teknologisk utvikling som en trussel, eller som problematisk. Argumentasjonen anvendes for å argumentere mot eggdonasjon. Det skrives frem en forståelse hvor følgene av å tillate eggdonasjon er at andre «uønskede» teknikker kan introduseres i kjølvannet av en innføring av eggdonasjon. Argumentasjonen går ut på å

hindre eggdonasjon slik at andre teknikker ikke skal introduseres som en følge av eggdonasjon. En uønsket teknologisk utvikling befinner seg dermed utenfor rammen av diskursen, og således i det diskursive felt.

I diskursen om den naturlige mor avvises eggdonasjon. I og med at eggdonasjon er forbudt forstår jeg den naturlige mor som en etablert og institusjonalisert diskursiv forståelse. Lovverk forstås som en eksplisitt grense for en diskurs, og diskursen om den naturlige mor inkluderer ikke eggdonasjon. Diskursens bærere forsøker å bevare forståelsene.

Diskursen innebærer forståelser som til sammen forteller hvem vi forstår som naturlig mor i dagens kontekst, og følgelig hvem vi ikke kan forstå som naturlig mor. Diskursen om den naturlige mor bygger på en forståelse av at morskapet er gitt, ut ifra mors kropp. I diskursen er det et absolutt krav at den naturlige mor er både genetisk og biologisk knyttet til barnet. Slik er det imidlertid ikke for far. I det følgende vil jeg vise hvordan diskursen om far skrives frem, og hvor forskjellig forståelsen av far er sammenlignet med forståelsen av mor.

5.2 Diskursen om far

Det er et bevisst valg ikke å bruke begrepet naturlig far når diskursen om far presenteres. Jeg har tolket det slik at far ikke beskrives som «naturlig» i tekstene. Far presenteres derimot som en kategori vi ikke kan være sikker på: «Dette handler også om tradisjon; at biologisk mor alltid har vært lett å identifisere, mens det har vært mer usikkerhet om biologisk far» (Helsedirektoratet, 2011, s.61). Fordi det ikke eksisterer en nødvendig naturlig biologisk enhet mellom sosial far og barn kan det forstås slik, at man alltid vil kunne sette spørsmålstegn ved hvem den genetiske faren er. Genetisk far kan i prinsippet være en annen enn den man tror, og kan dermed forstås som usikker på grunn av en manglende kroppslig tilknytning til barnet (Bioteknologinemnda, 2011). Som tidligere nevnt er det ifølge bioteknologinemnda også slik i praksis: «For en del barn i vanlige parforhold er far ikke biologisk far» (s. 10).

En manns mulighet for å reprodusere seg fremstilles som nærmest ubegrenset. Til forskjell fra kvinnens egg, beskrives mannens sæd som en nærmest ubegrenset ressurs (Helsedirektoratet, 2011). Dette kan forstås som relevant i den diskursive forståelsen av far fordi det ikke beskrives en klar begrensning i menns evne til å reprodusere seg. Dersom en mann donerer sæd vil han fortsatt ha sæd igjen til «eget bruk».

Ved sæddonasjon beskrives det en todeling av farsbegrepet. Det beskrives at sæddonasjon har ført til et skille mellom genetisk og sosial far. Imidlertid beskrives ikke dette skillet som særlig problematisk, til tross for at mannen blir forstått som helt ekskludert fra de biologiske prosessene: «Ved sæddonasjon, derimot, ekskluderes den mannlige partneren helt fra de biologiske prosessene...» (Bioteknologinemnda, 2011, s. 11). Det at far i utgangspunktet blir forstått som usikker kan føre til at sæddonasjon ikke oppfattes som så truende. Sæddonasjon har blitt praktisert i Norge siden 1930, og dette beskrives som en mulig forklaring på at sæddonasjon gradvis har blitt mer akseptert (Bioteknologinemnda, 2011). Bioteknologinemnda skrives flere steder eksplisitt at det er en manglende kroppslig tilknytningen til barnet ved sæddonasjon: «Ved sæddonasjon har den sosiale faren ingen genetisk eller biologisk tilknytning til barnet» (Bioteknologinemnda, 2011, s.10). Imidlertid settes det ikke spørsmålsteget ved at sosial far er far i diskursen. I dag gis det tilbud om sæddonasjon i Norge. Det kan forstås slik at det dermed ikke er et etablert krav om at far må være genetisk far for at vi forstår ham som far i vår kultur. Fars kropp forstås dermed ikke som avgjørende for farskap, slik mors kropp fremstilles som avgjørende for en diskursiv forståelse av hvem som er mor i debatten om eggdonasjon.

De beskrivelsene tekstene gir av far skiller seg fra den naturlige mor. Biologisk kjønn og kroppslige ulikheter har trolig fått avgjørende betydning for hvordan mor og far forstås i vår kultur. Til tross for at det ellers i samfunnet er et politisk ønske om likhet mellom kvinner og menn, bygger diskursen om den naturlige mor og diskursen om far på forståelser om kvinner og menn som fundamentalt ulike.

I det følgende vil jeg vise hvilken diskurs jeg har analysert frem som «en utfordrer» av en diskursiv forståelse av den naturlige mor, og dermed fører til det jeg forstår som diskursive kamper knyttet til foreldreskap i dag.

5.3 Diskursen om den likestilte mor

Diskursen om den likestilte mor skrives frem som en ny, alternativ måte å forstå mor på. Jeg forstår diskursen som en «konkurrerende» forståelse til diskursen om den naturlige mor. Den diskursive forståelsen bygger på politiske idealer som likebehandling og likestilling av infertile kvinner og menn, og av egg og sæd. Premisset for argumentasjonen er at infertile kvinner skal få et tilsvarende tilbud som infertile menn (Bioteknologinemnda, 2011). I diskursen om den likestilte mor argumenteres det for å tillate eggdonasjon, hvilket innebærer en endring av nåværende praksis, og følgelig det diskursive felt. Den likestilte mor trekker på forståelser som vi også finner innenfor en politisk diskurs om empowerment og likestilling. I diskursen om empowerment og likestilling bringes det inn forståelser av at mennesket kan utøve motmakt og kjempe for likebehandling (Askheim, 2012). Diskursen trekker således på forståelser vi finner innenfor en demokratisk diskurs, som trekker på forståelser om likeverd, deltakelse og medbestemmelse. I det følgende vil jeg vise hvordan forståelsen av den likestilte mor skrives frem i tekstene.

Diskursen om den likestilte mor innebærer et todelt morsbegrep - mor som biologisk og sosial mor. Fordi kvinnen ved eggdonasjon mottar et egg fra en annen kvinne, eller en donor, er hun ikke genetisk knyttet til barnet. Eggdonasjon skaper et «skille mellom genetisk og biologisk/ sosial mor» (Bioteknologinemnda, 2011, s.1). Sosialt morskap etableres ved omsorg og gjennom sosialt liv, og ikke gjennom genetikk og biologi. Den biologiske tilknytningen til barnet, gjennom svangerskapet, gjøres eksplisitt i bioteknologinemndas (2011) uttalelse, og kan således forstås som en nødvendighet i den diskursive forståelsen:

Ved eggdonasjon, derimot, får den sosiale moren også en biologisk tilknytning til barnet gjennom å bære det inne i sin egen kropp gjennom svangerskapet – med de fysiologiske

og psykologiske prosessene det medfører. I tillegg viser den voksende kunnskapen om epigenetikk at kvinnen som bærer fram barnet trolig bidrar til å prege fosterutviklingen mer enn tidligere antatt [42-44] (Bioteknologinemnda, 2011, s.10- 11).

Det gjøres tydelig at kvinnen bærer barnet *inne i sin egen kropp*, og at hun gjennom svangerskapet påvirker barnet. Dette beskrives som «et etisk positivt aspekt som sæddonasjon mangler» (Bioteknologinemnd, 2011, s. 10). Også helsedirektoratet (2011) påpeker dette aspektet:

En kvinne som mottar egg fra en donor får oppleve graviditet og fødsel, og har dermed en biologisk tilknytning til barnet før det er født. Hun gjennomgår samme prosess som andre kvinner som får barn, og hun kan amme barnet (s. 62).

I det den biologiske tilknytningen vektlegges så sterkt i diskursen om den likestilte mor, forstår jeg den som avgjørende for den diskursive forståelsen.

I diskursen om den likestilte mor skrives det frem en forståelse av at eggdonasjon kan utligne forskjeller mellom kvinner og menns reproduktive periode:

I forhold til menn har kvinner en kortere reproduktiv periode, og etter 35-årsalderen synker kvinners fruktbarhet betraktelig over en 5-10 års periode. Kvinner kan ikke regne med å være fertile etter fylte 45 år. I et likestillingsperspektiv er derfor eggdonasjon en mulighet til å utligne denne biologiske ulikheten mellom menn og kvinner (Bioteknologinemnda, 2011, s. 11).

Biologiske forskjeller innebærer at kvinners reproduktive periode i utgangspunktet er kortere enn menns. Det argumenteres frem en forståelse av at eggdonasjon kan anvendes i et likestillingsperspektiv for å kompensere for en biologisk forskjell mellom kvinner og menn. Bioteknologinemnda hevder imidlertid at det ikke anses som en viktig oppgave å utlikne grunnleggende forskjeller, men at det er et mulig perspektiv (Bioteknologinemnda, 2011). Dette eksemplifiserer dette aspektet at få, om ingen, diskurser er uforanderlige. Det vi tidligere har forstått som utenkelig å endre på, kan i dag endres (jfr. Neumann, 2001).

I diskursen argumenteres det frem en forståelse av at det blir større likestilling i par hvor barnet blir til ved eggdonasjon, enn i par hvor barnet blir til ved sæddonasjon:

Sæd fra mottakerens partner blir brukt til å befrukte det donerte egget. På den måten blir far og mor til barn som er unnfanget med donert eggcelle, mer likestilte i sin relasjon til barna enn i familier der det er benyttet donert sæd til å unnfange barna (Bioteknologinemnda, 2011, s. 11).

Også helsedirektoratet påpeker dette aspektet: «I de fleste tilfeller er kvinnens ektefelle eller samboer genetisk far til barnet. Ved eggdonasjon kan derfor begge parter bli involvert i barnet på en mer likestilt og forpliktende måte enn ved sæddonasjon» (Helsedirektoratet, 2011, s.62). Diskursen innebærer dermed ikke bare en forståelse av at kvinner skal ha et tilsvarende medisinsk tilbud som det menn har. Diskursen innebærer noe mer. Sitatene viser en forståelse av at mor og far blir mer likestilt ved eggdonasjon enn ved sæddonasjon, ikke bare i forhold til hverandre, men også i forhold til barnet. I dette ligger det en forståelse av en større likestilling i bidrag, og dermed også en forståelse av en lik forpliktelse. Hvilket skulle tilsi at far forstås som lite forpliktet ved sæddonasjon. Ved eggdonasjon derimot er han mer likestilt med mor - han bidrar genetisk og sosialt, mens hun bidrar biologisk og sosialt. Forståelsen bygger på en vektning og vurdering av verdien av kroppslig bidrag. Dette kan igjen knyttes til den vestlige slektskapsforståelsen som legger biologi og genetik til grunn (jfr. Smedal, 2000). Forståelsen kan tolkes slik at det

sosiale egentlig ikke er et tilstrekkelig bidrag i relasjonen til partneren, og i relasjonen til barnet. Dette aspektet vil jeg komme tilbake til i diskusjonen.

Et annet aspekt som trekkes frem i diskursen, er at også menn vil oppleve likebehandling ved en innføring av eggdonasjon:

Et annet likebehandlingsargument som har blitt framsatt, er at oppheving av forbudet mot eggdonasjon vil fjerne en urimelig forskjellsbehandling mellom kjønnene når det gjelder assistert befruktning. Sæddonasjon setter kvinnen i et befruktningsudyktig parforhold i stand til å reprodusere seg, mens forbudet mot eggdonasjon hindrer mannen i et parforhold å reprodusere seg (Bioteknologinemnda, 2011, s. 11).

Her endres argumentasjonen. Det er ikke bare kvinnene som diskrimineres ved et forbud mot eggdonasjon – fertile menn diskrimineres også. En fertil mann i et befruktningsudyktig par vil kunne føre genene sine videre ved en innføring av eggdonasjon. Således er det ikke bare infertile kvinner som skal likestilles med infertile menn i diskursen. Fertile menn i et befruktningsudyktig par skal likestilles med fertile kvinner i et befruktningsudyktig par. Argumentasjonen knyttes dermed til en forståelse av at fertile kvinner kan reprodusere seg selv dersom et par mottar sæddonasjon. Videre argumenteres det for en urettferdighet idet menn ikke kan reprodusere seg i et par hvor kvinnen ikke kan tilbys eggdonasjon. Argumentasjonen er komplisert, men samtidig meget interessant.

De to diskursene om mor, den naturlige mor og den likestilte mor, deler også forståelser og selvfølgheter. Begge diskursene har sosialt morskap i det diskursive felt. I diskursen om den naturlige mor skrives det frem en forståelse av at mor må være genetisk og biologisk knyttet til barnet. I diskursen om den likestilte mor skrives det frem en forståelse av at mor må være biologisk mor. Surrogati, at en kvinne bærer frem et barn for andre, er

ikke akseptert i diskursene. Dette gjøres eksplisitt. I diskursen om den naturlige mor argumenteres det frem en forståelse av at en innføring av eggdonasjon kan gjøre det enklere å innføre surrogati: «Hvis eggdonasjon blir tillatt, og det blir vanlig at eggceller kan flyttes fra én kvinne til en annen, vil det senke skranken mot surrogati». I diskursen om den likestilte mor argumenteres det for at eggdonasjon og surrogati er forskjellig, men at eggdonasjon kan føre til at det blir lettere å innføre surrogati. For å forhindre denne utviklingen foreslår bioteknologinemnda en tilføyning i bioteknologiloven: «En alternativ formulering av bioteknologilovens § 2-15 kan være at *et befruktet egg kan bare settes inn i den kvinne som skal bli barnets mor*. Denne formuleringen vil danne en juridisk skranke mot surrogati» (Bioteknologinemnda, 2011, s.15). Surrogati befinner seg dermed også i det diskursive felt for diskursorden.

Diskursen om den likestilte mor samsvarer med dagens politiske ønske om likebehandling og likestilling av kvinner og menn, og kan dermed ses som en konsekvens av at forståelser som bygger på disse prinsippene i dag er dominerende i samfunnet.

I det følgende vil jeg vise hvordan kamp og konflikt reflekteres i de tre tekstene.

5.4 Kamp og konflikt

Analysen viser at dette er et felt i bevegelse. Analysen viser uenighet og konflikt, og at det i tekstmaterialet trekkes på ulike forståelser og perspektiver i argumentasjonen. Ved argumentasjon gjøres det forsøk på å skape entydighet i det sosiale, og dermed sosial og moralsk orden (Berger, Meyer & Trippestad, 2003). Eggdonasjon representerer i dag en medisinsk behandlingsform som vi som samfunn ser på som utfordrende eller problematisk, og som reiser det vi forstår som en rekke vanskelige spørsmål.

Som tidligere nevnt kan kamp om å skape entydighet forstås som politikk (jfr. Jørgensen & Phillips, 1999; Neumann, 2001). I de tekstutdragene jeg har valgt å analysere reflekteres det en uenighet og en kamp om å skape «sannheter». Diskursive forståelser kan legitimere

holdninger og praksis i sosialt liv. Av den grunn vil jeg forsøke å vise den diskursive kampen, for således å kunne peke på hva det er enighet om, hva det er uenighet om og hva som blir forstått som selvfølgelig. I det følgende vil jeg derfor belyse det jeg forstår som konflikt og diskursiv kamp i tekstutdragene. Jeg vil peke på hvilke diskursive forståelser det trekkes på i argumentasjonen, og jeg vil vise hvordan ulike forståelser konstrueres som ønskede og naturlige, eller uønskede og unaturlige.

Ifølge Neumann (2001) kan det oppstå konflikt i forbindelse med at nye, alternative forståelser legitimerer andre holdninger og andre praksiser. I dag oppstår konflikten fordi en eventuell innføring av eggdonasjon medfører at vi forstår flere kvinner som mor:

...ved å åpne for eggdonasjon overskride en grense både når det gjelder å gripe inn i naturen og i forholdet mellom mor og barn. Eggdonasjon fører til at begrepet «biologisk mor» deles, man får en «genetisk mor» og en «livmor mor». Tidligere har dette alltid vært samme person. Eggdonasjon medfører derfor et helt nytt, teknologisk konstruert morsbegrep... (St.meld. nr. 14 (2001-2002), 2002, s.30).

I forbindelse med den pågående debatten om hvorvidt eggdonasjon kan bli tillatt i Norge, skjer det en rekke sosiale prosesser idet noen ønsker å stenge eggdonasjon ute, mens andre ønsker å tillate eggdonasjon. Det argumenteres både for å reproducere en eksisterende forståelse, samtidig som andre ønsker å forandre på forståelsene. Diskursens bærere forsøker således å skape entydighet og objektivitet (Berge, Meyer & Trippestad, 2003). Fordi forståelsene gir ulike handlingsbetingelser for individene, idet eggdonasjon medfører en ny, alternativ forståelse av mor, oppstår det konflikt. Ulike konstruksjoner skaper ulike eller alternative rammer for hva som forstås som akseptert (Jørgensen & Phillips, 1999).

Mor kan også forstås som natur, ikke kun som naturlig. Som sitatet over viser skrives det frem en forståelse av at morsbegrepet ikke er konstruert i dag men at det blir teknologisk

konstruert ved eggdonasjon. Ved å «tukle» med mor «tukler» man med naturen. Dette er noe Spilker (2008) peker på i sitt arbeid. I diskursen om den naturlige mor er det en trussel for forståelsen, at mor som natur, og de naturlige prosessene knyttet til morskapet, kan manipuleres.

Som flere sitater viser går hovedargumentasjonen mot eggdonasjon ut på å sette spørsmålstegn ved hvem som blir mor. Eggdonasjon skrives frem som utenkelig fordi man ikke klarer å peke på hvem som er mor ved eggdonasjon:

Eggdonasjon bryter med langvarig biologisk, kulturell og sosial forståelse av hvem mor er. Ved eggdonasjon har barnet en *genetisk* mor og en annen mor som bærer frem og føder barnet, og er barnets juridiske og sosiale mor. Eggdonasjon gjør dermed begrepet biologisk mor mer uklart, for hvem skal regnes som den biologiske moren (Helsedirektoratet, 2011, s.61)?

Det argumenteres frem en forståelse av mor som usikker ved eggdonasjon fordi morskapet fragmenteres (jfr. Melhuus, 2001). Fordi vi legger vekt på genetik og biologi i vår diskursive slektskapsforståelse konstruerer vi det som problematisk at et egg fra en kvinne kan medføre morskap for en annen kvinne. Andres egg kan således forstås som et fremmedlegeme, og skaper dermed uorden. Andres egg bryter med det naturlige ved morskapet, og skrives frem som utenkelig og uforenelig med en diskursiv forståelse av mor. Fordi eggdonasjon ikke var en mulig behandlingsform tidligere, ble det ikke satt spørsmålstegn ved morskapet. I dag skaper imidlertid eggdonasjon som mulig behandlingsform uorden i etablerte konstruksjoner av mor.

Videre argumenterer mindretallet i bioteknologinemnda mot eggdonasjon, ved å peke på eggdonasjon som mer problematisk enn sæddonasjon:

...det er mer problematisk å innføre et skille mellom genetisk og biologisk/ sosial mor enn det allerede etablerte skillet mellom biologisk og sosial far. De mener det ikke er riktig å sidestille sæd- og eggdonasjon fordi eggdonasjon er vesentlig mer teknologisk krevende og inngripende enn sæddonasjon. Eggdonasjon tingliggjør derfor reproduksjonen og barna mer enn det sæddonasjon gjør (Bioteknologinemnda, 2011, s.1-2).

Eggdonasjon konstrueres her som mer problematisk enn sæddonasjon. Det hevdes at det er mer problematisk med uklarheter om morskapet enn om farskapet. Sitatet peker på en diskursiv forståelse om ulikheter mellom kjønnene. Det trekkes ikke på en diskursiv forståelse om likhet mellom kvinner og menn, men på ulikhet. Ulikheten det her pekes på i tekstutdraget kan forstås som biologisk ulikhet. Argumentasjonen, og forståelsen argumentasjonen trekker på, bryter dermed med idealet om likestilling, likeverd og empowerment slik det fremstår i dagens kontekst. Denne forståelsen repeteres også senere i bioteknologinemndas uttalelse: «For noen oppleves denne tredelingen av morsbegrepet som problematisk, mer problematisk enn todelingen av farsbegrepet» (Bioteknologinemnda, 2011,s.10). Årsaken som gis er at: «For en del barn i vanlige parforhold er far ikke biologisk far. Som etisk prinsipp er det viktig å fastholde at en kvinne bærer frem et barn hun er genetisk opphav til» (Bioteknologinemnda, 2011, s.10). Det skrives dermed frem som viktig at den som bærer frem barnet samtidig er genetisk knyttet til barnet. Teksten peker dermed på at det er viktig å holde fast ved at én kvinne blir forstått som mor.

Forhandlingene om morskap som utspiller seg i dagens kontekst, i forhold til lovreguleringen av eggdonasjon, forstår jeg som en del av en større sammenheng, og som en konsekvens av at diskurser er i endring. I debatten argumenteres det frem diskursive forståelser som sirkulerer i samfunnet, og dermed påvirker forståelsen av foreldreskap. Diskursen om likestilling er et eksempel på dette.

I samfunnet har holdninger til kjønnsroller, omsorgsfunksjoner for barn og assistert befruktning vært under stor utvikling de siste 30 årene. Sammen med en større forståelse av genetik, reproduksjonsbiologi og utviklingsbiologi er det derfor vanskelig å holde på morskapets tradisjonelle særstilling som fundament for et forbud mot eggdonasjon (Bioteknologinemnda, 2011, s.12).

Jeg forstår det slik, at et viktig aspekt for at det blir diskursiv kamp, er fordi det politiske idealet er likhet i dag. Det pekes på en diskursiv forståelse hvor man ønsker å behandle kvinner og menn likt. Årsaken til uenighetene kan henge sammen med det jeg referer til i kapittel to, at det er uenighet om hvorvidt kvinner og menn er like eller ulike, og om kvinner og menn skal behandles likt eller ulikt. I dag er det likestilling som er det politisk korrekte (jfr. Bjørnholt, 2005). Likestillings- og likebehandlingsargumentet er også det som kommer sterkest frem i diskursen om den likestilte mor. Kvinner skal ha det samme tilbudet som menn får, derfor må eggdonasjon også tillates. Diskursen om den likestilte mor samsvarer således med dagens politiske ønske om likebehandling og likestilling av kvinner og menn, og kan dermed ses som en konsekvens av at diskurser som bygger på disse prinsippene i dag er fremtredende i samfunnet.

For å argumentere for en innføring av eggdonasjon brukes det flere ulike argumenter, og det pekes på ulike innfallsvinkler. En måte å argumentere for en innføring av eggdonasjon på, er å beskrive eggdonasjon som positivt. En annen måte er å sammenligne med sæddonasjon, og peke på sæddonasjon som verre enn eggdonasjon. Det skrives også frem en forståelse av at siden sæddonasjon er tillatt, må også eggdonasjon bli tillatt. Diskursens bærere forsøker på denne måten å konstruere og argumentere frem forståelser som bygger opp under at eggdonasjon er akseptabel praksis: «Flertallet kan ikke se at det er mer problematisk at bruken av eggdonasjon innfører et skille mellom genetisk og biologisk/ sosial mor enn at bruken av sæddonasjon allerede har etablert et skille mellom biologisk og sosial far» (Bioteknologinemnda, 2011, s.1). Således argumenteres det for eggdonasjon

ved å konstruere eggdonasjon som tilnærmet lik sæddonasjon. Det pekes på at eggdonasjon ikke reiser andre spørsmål enn det sæddonasjon allerede gjør.

Analysen viser en åpen konflikt mellom diskurser. Diskursen om den naturlige mor er utfordret. Diskursen om den likestilte mor setter andre grenser for sosial handling, og dermed trues den naturlige mors grenser. Virkelighetsoppfatningen står dermed på spill, og det fører til diskursiv kamp. Fordi diskursen om den naturlige mor i stor grad legger forståelser av kropp og biologi til grunn, forstår jeg diskursen som vanskelig å endre. Imidlertid er den nå sterkt utfordret fordi det i dagens kontekst legges stor vekt på empowerment, likestilling og likebehandling. Som tidligere beskrevet er det et politisk ønske at kvinner og menn likebehandles og likestilles i dagens norske kontekst. Diskursen om den naturlige mor bryter imidlertid med en diskursiv forståelse av menn og kvinner som like, og derfor forstår jeg diskursen som truet i dagens norske kontekst. I dag konstrueres en forståelse av kvinner og menn som like og biologiske forskjeller er det ikke konsensus for å fokusere på (jfr. Bjørnholt, 2005).

Som tidligere nevnt så konstrueres det både forståelser av eggdonasjon som positivt og sæddonasjon som negativt i argumentasjonen for eggdonasjon. Eggdonasjon skrives frem som positivt fordi det integrerer begge foreldrene og barnet:

I motsetning til sæddonasjon gir eggdonasjon en integrering av mannen, kvinnen og barnet gjennom svangerskapet. Mottakerkvinnens deltagelse i svangerskapet forsterkes gjennom psykologiske, fysiologiske og epigenetiske prosesser. Ved sæddonasjon, derimot, ekskluderes den mannlige partneren helt fra de biologiske prosessene, og det kan derfor være mer etisk problematisk enn eggdonasjon (Bioteknologinemnda, 2011, s.11).

Sæddonasjon konstrueres her som mer etisk problematisk enn eggdonasjon, fordi sosial far står helt utenfor de kroppslige prosessene ved sæddonasjon. Sitatet viser at det her trekkes på forståelser vi finner igjen i den norske diskursen om slektskap, hvor genetikk og biologi er sentralt (jfr. Smedal, 2000; Eriksen, 1998). I tekstutdraget settes egg- og sæddonasjon opp mot hverandre, og teknikkene konstrueres som forskjellige. Både de som er for eggdonasjon og de som er imot eggdonasjon konstruerer behandlingsformene som ulike.

De diskursive kampene reflekterer maktaspektet i samfunnet. Kampene står om å fastlåse diskursen slik at konsekvensene av forståelsen blir slik som man ønsker (Neumann, 2001). I samfunnet skaper vi sosial og moralsk orden nettopp ved å skille mellom det vi forstår som rett og galt, sant og usant og etisk og uetisk (Berge, Meyer & Trippestad, 2003). I tekstene er det imidlertid stor uenighet om hvor diskursenes grenser skal gå.

Tekstene viser ikke konsensus, men åpen kamp og konflikt. Jeg forstår likevel diskursen om den naturlige mor som en etablert og dominerende diskurs i samfunnet, i og med at eggdonasjon ikke er tillatt i dag. Men den likestilte mor utfordrer denne forståelsen innenfor diskursorden, og dermed er det i hvert fall to forståelser som eksisterer innenfor diskursorden. Årsaken til at jeg ser på den naturlige mor som en etablert og institusjonalisert diskurs i Norge i dag, er at grensene den setter reflekteres i dagens lovverk, i og med at bioteknologiloven (2003) forbyr eggdonasjon. Motstanden mot diskursen om den naturlige mor er imidlertid eksplisitt, og derfor forstår jeg det slik at det er antagonisme.

I de diskursive kampene som utspiller seg skrives det også frem en forståelse av at eggdonasjon er positivt for partneren til den kvinnen som mottar egg i et heterofilt par: «Det hevdes at dette vil hjelpe en liten gruppe kvinner til å få barn hvor mannen i parforholdet er genetisk far» (St.meld. nr. 14 (2001-2002), 2002, s. 30). Dette aspektet har også blitt rullet frem tidligere. En fertil mann kan likestilles med andre fertile menn idet den infertile kvinnen i parforholdet kan få tilbud om eggdonasjon. Argumentasjonen peker

dermed på et positivt aspekt ved eggdonasjon, som ikke bare er positivt for kvinnene, men også for mennene.

6 DISKUSJON

Jeg har tidligere i denne studien pekt på hvilke diskurser som settes i spill, og hvilke diskursive kamper som pågår, i debatten om eggdonasjon. Analysene peker på at det er en pågående kamp om å definere eller redefinere morskap i de tekstutdragene analysen har tatt utgangspunkt i. I det følgende vil jeg diskutere de diskursene og kampene som jeg har analysert frem opp mot annen forskning og det teoretiske grunnlaget jeg har redegjort for.

Det er imidlertid mange aspekter jeg kan trekke inn i diskusjonen. Til tross for at det er mange interessante problemstillinger, har det ikke vært rom for å ta inn «alt» i diskusjonen i denne oppgaven. Valgene jeg har tatt underveis har ført til at jeg også har valgt noe bort. Avgrensningen jeg har foretatt innebærer at jeg ønsker å fokusere på hvordan diskursive perspektiver på likestilling og empowerment trekkes inn i argumentasjonen rundt eggdonasjon og følgelig søker å utfordre andre perspektiver i dagens norske kontekst. Analysen viser at diskurser er i endring og at «kampene» handler om hvor grensene skal gå.

Som tidligere nevnt er det i dag uenighet om hvorvidt eggdonasjon kan tillates. I kapittel fem har jeg forsøkt å vise hvordan en diskurs om likestilling og empowerment anvendes for å argumentere for en innføring av eggdonasjon. En diskursiv forståelse av likeverd, og om likebehandling av kvinner og menn, brukes dermed for å skape en endring. Argumentasjonen går ut på å skape et bilde av eggdonasjon som en akseptabel behandlingsform. Imidlertid så viser konflikten at likebehandling ikke inngår i diskursen om den naturlige mor. I diskursen om den naturlige mor trekkes det på forståelser om ulikhet mellom kvinner og menn og mellom mor og far. Diskursen om den naturlige mor og diskursen om far trekker på ideer om nedarvede biologiske forskjeller mellom kvinner og menn. Fordi det innenfor rammen trekkes på ulikhet, argumenteres det også frem en forståelse av at mor og far har en ulik tilknytning til barnet. Mor konstrueres som å være i en særstilling, og som unik, på grunn av kroppen hennes. Far konstrueres som usikker. Jeg

forstår det slik at det argumenteres frem en forståelse av at den naturlige mor er nærmere knyttet til barnet enn far. Diskursene møter dermed argumentet om likebehandling og likhet med motstand. Diskurser eksisterer ikke adskilt fra samfunnet, og dette viser hvordan konstruksjoner av likhet og ulikhet skaper konflikt i debatten om eggdonasjon.

Analysen viser imidlertid at dette er et felt i bevegelse. Analysen peker på politiske konflikter, og at det i tekstmaterialet trekkes på diskursive perspektiver om likestilling og empowerment i debatten om eggdonasjon. Argumentasjonens formål kan forstås som et forsøk på å skape entydighet i det sosiale, og dermed et forsøk på å skape sosial og moralsk orden (Berge, Meyer & Trippstad, 2003). Eggdonasjon representerer i dagens Norge en medisinsk behandlingsform som konstrueres som utfordrende eller problematisk, og som dermed reiser det vi forstår som en rekke vanskelige spørsmål. Forsøkene på å skape entydighet kan også ses på som et forsøk på å skape orden i det komplekse. Fordi det ikke er gitt hva som er rett eller akseptabelt, forsøker man å skape sannhet eller stadfeste «selvfølgelighet». I diskursen om den naturlige mor argumenteres det frem en forståelse av at «en ekte» mor må være genetisk og biologisk mor. Som tidligere nevnt anvendes det romerske rettsprinsippet «mater semper certa est» (Helsedirektoratet, 2011) for å peke på hva dette handler om. Mor konstrueres som sikker, og dette begrunnes med at det er hun som føder barnet. I og med at det i dag utvikles nye teknikker innenfor moderne reproduksjonsteknologi settes forståelsen av den naturlige mor «på prøve». Analysen viser at vi i dag utfordres fordi vi forstår mor som usikker ved eggdonasjon fordi den genetiske relasjonen mellom mor og barn endres. Dette gjøres også eksplisitt i alle de tre tekstene jeg har analysert. Imidlertid er det mange måter å få barn på, både i dagens kontekst, men også tidligere. For eksempel er det mange barn som adopteres hvert år, både nasjonalt og internasjonalt. Antallet barn som adopteres til Norge har i flere år vært det høyeste i verden, målt i forhold til adopterte per innbygger (NOU, 2009:21, 2009). Adopsjon, som en måte å bli en familie på, har destabilisert slektskapsforståelsen vår (jfr. Smedal, 2000). Vi har for eksempel regler som sikrer adopterte barn og deres foreldre juridiske rettigheter, og som bygger opp under andre forståelser om hva slektskap kan være, enn det genetiske (jfr. Adopsjonsloven, 1986). I tillegg til adopsjon vokser også mange barn opp i fosterhjem. Tall fra 2011 viser at over 42 000 norske barn vokser opp i fosterhjem i Norge (Meld. St. 6 (2012-2013), 2013). Noen av disse barna bor i fosterhjem i en kortere periode,

andre bor i fosterhjem gjennom hele oppveksten. Imidlertid trekkes ikke dette perspektivet inn i tekstutdragene som jeg har analysert. Det sosiale morskapet pekes ikke på som ønskelig eller som positivt, men snarere som underordnet. I diskursen om den naturlige mor fremheves genetisk og biologisk morskap. I diskursen om den likestilte mor fremheves det biologiske morskapet. Man trekker dermed på den vestlige slektskapsforståelsen (jfr. Smedal, 2000) idet morskapet skrives frem, og sosialt morskap avvises. Dette peker på en forståelse av at genetisk og biologisk tilknytning er essensielt. Dette kan tolkes som at det er «tatt for gitt» eller selvfølgelig at det naturgitte foreldreskapet er overordnet det sosiale. Man kan imidlertid spørre seg om sosialt morskap egentlig er langt viktigere enn gener og kropp.

Kampene som utspiller seg kan som tidligere nevnt ses som en konsekvens av at diskurser er i endring. Ifølge Neumann (2006) er det en klar trend at vi går mot et mer individualistisk samfunn. Individet står sterkere i dag enn tidligere. Som følge av dette vil dermed mennesker ta egne valg, og ikke nødvendigvis følge normen, eller det vi som samfunn anser som etisk akseptabelt. Det at nordmenn i dag reiser til utlandet for infertilitetsbehandling kan være et eksempel på dette. Norske myndigheter peker på at dette skjer, men de vet ikke i hvilken grad det skjer (Helsedirektoratet, 2011). Jeg har flere ganger i denne oppgaven pekt på hvordan vi vektlegger biologi og genetikk i vår norske slektskapsforståelse (jfr. Melhuus, 2001; Smedal, 2000). Vi trenger imidlertid ikke å gå mer enn 9 år tilbake for å se at sæddonasjon foregikk med anonym donor i Norge. Loven ble endret i 2005, og i dag er det et krav at sæddonor er kjent (Helsedirektoratet, 2008; Bioteknologiloven, 2003). Dette pekes imidlertid på som en av hovedårsakene til at nordmenn drar til utlandet for infertilitetsbehandling i dag. De ønsker å unngå kjent donor (Shenfield et al., 2010). Dette er også en kjent problemstilling i Sverige (SOU 2007:3, 2007). Etter at Sverige innførte påbud om kjent donor har antallet som oppsøker behandling i utlandet økt. Det kan være mange årsaker til at foreldrene velger dette. En forklaring Melhuus (2001) peker på, er at barnet kan fremstå som parets eget barn idet donor ikke er kjent. En annen forklaring kan være at foreldrene likevel ikke har tenkt å fortelle, eller ønsker å fortelle, om at barna har blitt til ved kjønnselledonasjon, og derfor velger ukjent donor. Det er grunn til å spørre hvorfor dette er så hemmelig. Hvilke diskursive forståelser hviler disse valgene på? Til tross for at både myndigheter og

fagpersoner i flere land i dag anbefaler at barna får vite om deres genetiske opphav, er det flere studier som peker på at det fortsatt er stor grad av hemmelighold (Daniels, 2007; Grace, Daniels & Gillett, 2008; Owen & Golombok, 2009). Det er grunn til å spørre om det er forbundet med skam å være infertil og å søke hjelp. Et annet aspekt som det kan være interessant å se på, er hvorvidt foreldrene ønsker å skjule at de velger å motta en behandling som norske myndigheter ikke tillater eller anerkjenner. Disse foreldrene lever i en kontekst hvor genetikk og biologi i stor grad definerer hvem som er foreldre. Av den grunn er det interessant å spørre seg om de opplever skam i forhold til de valgene de tar, og derfor velger hemmelighold.

En annen forklaring på hemmeligholdet kan komme av at nordmenn oppsøker behandling i utlandet som ikke er lovlig i Norge. Et eksempel på dette kan være eggdonasjon. I 2010 ble det utført en stor studie som undersøkte i hvilken grad europeere dro utenlands for assistert befruktning, og videre årsakene til at de valgte dette. Da resultatene fra denne studien ble offentliggjort kunngjorde VG Nett (Hammerstad & Haugdal, 2012) at barnløse nordmenn dro i hopetall til utlandet på «fruktbarhetsshopping». Studien peker på at 72 % av de norske informantene oppgav norsk lovgivning som hovedårsaken til at de oppsøkte behandling i utlandet (Shenfield et al., 2010). Dette peker på at sosial praksis ikke alltid stemmer med normen, eller stemmer overens med det myndighetene anbefaler. Et annet interessant spørsmål i denne sammenhengen er spørsmålet om hvordan disse barna har det.

Det er utført flere studier på barn som er blitt til etter kjønnselledonasjon. I en britisk studie ble barn som hadde blitt til etter sæddonasjon fulgt opp over en periode på atten år. Forskerne gikk inn på tre ulike tidspunkt, da barna var 6, 12 og 18 år, og undersøkte ulike aspekter ved familiene, som kvaliteten på relasjonen mellom barn og foreldre og psykologisk tilpasning hos barna. Studien peker på at disse barna har det like bra eller bedre enn andre barn. Ifølge forskerne peker ikke studien på at det er negativt eller mer skadelig å være barn som følge av sæddonasjon (Golombok, MacCallum, Goodman & Rutter, 2002), men snarere på positive aspekter ved familiene og barna (Owen & Golombok, 2009). Bos og Balen (2010) har sett på flere studier som har undersøkt familier hvor barna har blitt til etter eggdonasjon. Disse studiene peker på de samme

forståelsene; at barna har det bra, og at relasjonen mellom barna og de voksne er like bra eller bedre sammenlignet med andre familier. Årsaken til at jeg trekker inn disse studiene er for å belyse at enkelte studier bryter med en eksisterende diskursiv forståelse av at kjønnselledonasjon er problematisk for barna. Imidlertid så handler ikke motstanden mot eggdonasjon kun om at man er bekymret for barna, den handler også om at behandlingen forstås som etisk uakseptabel (f.eks. Bioteknologinemnda, 2011).

Diskursive perspektiver på infertilitet og fødsler bør imidlertid også ses og forstås i lys av samfunnsmessige forhold. Man kan spørre seg hvorfor samfunnet tar så klart stilling i denne typen spørsmål som i større grad kan se ut som tiltak som kan hjelpe noen få enkeltindivider. Ifølge den norske gynekologen Sunde (Gemini, udatert) begår vi et kollektivt selvmord i dagens Europa. Han knytter lave fødselstall til et skrekkscenario hvor Europa til slutt består av «oldinger som ikke kan forsørge seg selv» (Gemini, udatert). Han mener at også Norge er i faresonen, og at assistert befruktning kan brukes som et motmiddel. Som tidligere nevnt har også EU-parlamentet pekt på dette, og det de beskriver som negative konsekvenser ved lave fødselstall. Som et ledd i dette har EU-parlamentet vedtatt at infertilitet skal forstås og behandles som en sykdom. Norske gynekologer kan ha en egeninteresse i at eggdonasjon blir lovlig i Norge. Det er gynekologene som eventuelt skal utføre denne behandlingen og i så måte kan det forstås som positivt for dem som yrkesgruppe at eggdonasjon blir tillatt. Flere gynekologer har også uttalt seg positivt til eggdonasjon i norske medier. En av dem er Hazekamp (Sæveraas & Oppegård, 2009). For å argumentere for en innføring av eggdonasjon setter han egg- og sæddonasjon opp mot hverandre. Han sammenligner foreldrenes genetiske og biologiske bidrag ved egg- og sæddonasjon, og argumenterer for at eggdonasjon er en bedre og mer positiv behandlingsform enn sæddonasjon. Han argumenterer frem en forståelse av at barnet får en bedre tilknytning til begge sine foreldre ved eggdonasjon, og han mener således at dette er et bedre utgangspunkt enn sæddonasjon. Argumentasjonen han anvender går ut på å vekke foreldrenes genetiske, biologiske og sosiale bidrag opp mot hverandre. Ved sæddonasjon bidrar far sosialt, mens mor bidrar genetisk, biologisk og sosialt. Hazekamp konstruerer en forståelse av at forholdet mellom bidragene da blir 1 til 3. Ifølge Hazekamp vil dette se annerledes ut ved eggdonasjon. Da bidrar foreldrene likt. Mor bidrar biologisk og sosialt, mens far bidrar genetisk og sosialt. Ifølge gynekologen er bidraget 2 til 2, og således

likestilt. Til tross for at bioteknologinemnda (2011) ikke anvender de samme argumentene som Hazekamp, trekker de imidlertid på de samme diskursive aspektene. Flertallet i bioteknologinemnda, som er for en innføring av eggdonasjon, argumenterer for en likebehandling av menn og kvinner, og av egg og sæd. Videre hevdes det at eggdonasjon fører til en større likestilling mellom foreldrene enn det sæddonasjon gjør. Det er mulig å tolke det slik at eggdonasjon egentlig skrives frem som den ideelle måten for heterofile par å lage barn på. Ved at et par får barn på naturlig måte vil mor bidra genetisk, biologisk og sosialt, mens far bidrar genetisk og sosialt. Ved å følge Hazekamps resonnement vil mor uansett være mer knyttet til barnet enn far. Andre alternativer enn eggdonasjon vil derfor føre til at partene bidrar ulikt. Dette er et interessant eksempel på hvordan konstruksjoner trekkes ytterligere videre og hvor foreldreskap blir et spørsmål om bidrag.

Dette er også et aspekt Melhuus (2001) peker på i sitt arbeid. Melhuus har forsket på familier med adoptivbarn og hun har funnet at adoptivforeldre anser det som positivt at de «står likt» i forhold til barnet. Ifølge Melhuus (2001) er dette et aspekt som går igjen blant ufrivillig barnløse som har adoptert. Parene oppgir ifølge forfatteren det som positivt at de bidrar likt. Ingen av dem bidrar genetisk eller biologisk, men begge bidrar sosialt. Dermed står de likt i relasjon til barnet. Slik sett kan man forstå argumentasjonen innenfor en diskurs om den likestilte mor, som igjen trekker på en diskurs om likeverd og empowerment. Diskursive aspekter om likestilling brukes dermed for å konstruere alternative forståelser av foreldreskap og slektskap også på flere felt.

I norsk helsevesen er forståelser om likebehandling og likeverdige tjenester sentrale (Meld. St. 16 (2010-2011), 2011). Dette skrives også frem i pasientrettighetsloven (1999). I pasientrettighetsloven står det at alle skal bli behandlet med den samme respekt, og få et tilbud om likeverdige tjenester som er tilpasset behovet. I denne sammenheng kan det imidlertid være interessant å trekke inn økonomi og prioriteringer. For hvem skal vurdere om for eksempel infertile skal få tilbud om medisinsk behandling? Selv spørsmålet om hvorvidt infertilitet i det hele tatt er en sykdom er omdiskutert. Og fordi det også i dag fokuseres på at ikke alle pasientgrupper får den hjelpen de trenger, så kan man stille seg spørsmålet om hvor ressursene skal brukes. Det pekes også på en mulighet for at

ressurssterke grupper kan få sine behov prioritert fremfor mindre ressurssterke grupper, og at de som roper høyest er de som blir hørt (Kristiansen & Gyrd-Hansen, 2007).

Lønning II-utvalget ble nedsatt i 1996. De konstruerte et system hvor prioriteringer i norsk helsevesen skal baseres på tilstandens alvorlighet, nytten av behandlingen og forholdet mellom nytte og kostnad. Basert på retningslinjene blir behandling av ufrivillig barnløse vurdert som en lavt prioritert helsetjeneste, og plasseres i prioriteringsgruppe III (NOU 1997:18, 1997). Spørsmålet om hvor høyt prioritert assistert befruktning skal være har imidlertid skapt debatt og engasjement i over 30 år. I Norge er kostnaden for tre behandlinger cirka 20 000 kroner i dag (Romundstad & Sunde, 2012). Enkelte hevder imidlertid at de ufrivillig barnløse kan betale alt selv, og andre igjen hevder at det offentlige kan ta hele regningen. Dette viser hvordan ulike forståelser skaper uenighet, og reflekterer hvordan bakenforliggende forståelser skaper politiske konflikter. Fordi våre bakenforliggende forståelser er ulike, argumenterer vi frem ulike «sannheter».

Konflikten i dagens norske kontekst, som innebærer uenighet om hvorvidt eggdonasjon kan bli tillatt, reflekteres også i konflikten mellom bioteknologiloven (2003) og likestillingsloven (1978). Bioteknologiloven tillater en forskjellsbehandling av kvinner og menn i dag, i og med at sæddonasjon er tillatt og eggdonasjon er forbudt. Tilbudet som gis er avhengig av kjønn. Bioteknologiloven trekker således på diskursive aspekter om kjønnsulikhet. Likestillingsloven reflekteres i diskursen om den likestilte mor, og trekker på forståelser som likeverd og likhet. Fordi lovene i dagens norske kontekst står i et gjensidig motsetningsforhold oppstår det konflikt. For å skape orden har vi i Norge konstruert regler som ivaretar slike konflikter. Dersom det foreligger motstrid i lovverk avgjør rangforholdet hvilken lov som skal stå øverst (Sverdrup, 2002). Disse prinsippene er «lex specialis» og «lex posterior». «Lex specialis» innebærer at særskilt lov går foran generell lov. «Lex posterior» innebærer at yngre lover går foran eldre lover. I dagens norske kontekst er dette rangforholdet avklart, og dette innebærer at bioteknologilovens forbud mot eggdonasjon går foran likestillingslovens diskrimineringsforbud (Ot.prp. nr. 93 (2008-2009)). I og med at det i dagens norske kontekst er et stort fokus på likestilling vil det være interessant å følge med på om diskursive forståelser av likestilling over tid vinner frem i dette terrenget.

Flere har pekt på at antallet ufrivillig barnløse øker, ikke bare i Norge, men i hele verden. Samtidig øker etterspørselen etter assistert befruktning (Helsedirektoratet, 2011). Fordi foreldreskapet på enkelte områder kan sies å ha beveget seg bort fra det «naturlige» og over i en biomedisinsk diskurs, kan det bli interessant å følge med på utviklingen innen dette feltet i fremtiden, og hvorvidt og i hvilken grad endringer vil skje over tid.

I den neste delen av oppgaven vil jeg diskutere den metodisk-teoretiske tilnærmingen, og samtidig forsøke å se på denne tilnærmingen med et kritisk blikk.

7 EN DISKUSJON AV DEN METODISK-TEORETISKE TILNÆRMINGEN

Vitenskapen selv kan forstås som en diskursiv konstruksjon hvor spesielle regler gjelder. Jeg forstår det derfor som utfordrende å konstruere en kritikk av mitt vitenskapelige arbeid. I det følgende vil jeg likevel forsøke å peke på ulike aspekter ved den metodisk-teoretiske tilnærmingen jeg har valgt, og forsøke å diskutere og kritisere denne tilnærmingen.

Ifølge Phillips og Schrøder (2005) skal forskeren vise refleksjon ved evaluering av arbeidet sitt. Dette innebærer blant annet at forskeren skal redegjøre for oppgavens gyldighet. Ifølge forfatterne er gyldighet kommunikativ, og innebærer at forskeren klarer å overbevise leseren om at metodevalg, analyse og resultater er gyldige. Ved å undersøke om det er en sammenheng mellom premisser, teoretisk-metodisk tilnærming og analysene, kan man avdekke hvorvidt oppgaven har en indre logikk, og om den er konsistent. En annen måte å gjøre dette på, er ved å undersøke om arbeidet er transparent (Phillips & Schrøder, 2005). For å gjøre analysene og fortolkningene transparente, anvender jeg direkte sitater, beskriver hva jeg forstår, og videre hvilke diskurser jeg tolker forståelsene innenfor. På denne måten kan leseren selv vurdere analysene og funnene. Hensikten med direkte sitater er at leseren selv kan vurdere analyse og fortolkning, og videre foreta tolkninger og eventuelt foreta alternative fortolkninger. Til tross for at diskursanalytikerens ikke skal ta stilling til det som undersøkes, kan forskerens vurdering eller rangering komme frem. Man kan skrive frem noe som overordnet noe annet, eller man kan fokusere på noen aspekter fremfor andre. Av den grunn har jeg forsøkt å være åpen i forhold til det arbeidet jeg har gjort. I tillegg har jeg forsøkt å gjøre bakgrunnen min eksplisitt for deg som leser. Både Jørgensen og Phillips (1999) og Neumann (2001) peker på at forskerens bakgrunn og ståsted har betydning for analysen. Fordi jeg selv er en del av den virkeligheten og den konteksten som beskrives i denne studien har jeg sagt noe om mitt ståsted. På den måten har jeg forsøkt å både gjøre analysene og fortolkningene transparente og tydelige, og samtidig åpne for kritikk.

Jeg har gjort valg og bortvalg i denne prosessen, med valg av tekster, fokus og metodiske grep. Veilederne mine har vært viktige støttespillere, og slik bidratt til refleksjon, bredde og grundighet i arbeidet med å analysere frem diskurser, diskursorden, diskursivt felt, og å se på om det foreligger antagonisme eller hegemoni. Ved å lese og forsøke å analysere tekstutdragene, forstod jeg at jeg ikke kunne anvende den metodiske tilnærmingen som jeg først hadde tenkt, men at jeg måtte tilpasse den metodiske tilnærmingen til tekstene. Tilpasningen av den metodisk-teoretiske tilnærmingen er en viktig premiss i diskursanalyse (Jørgensen & Phillips, 1999). Dette arbeidet har som tidligere nevnt vært svært krevende, og prosessen har ikke vært rettlinjet.

Å anvende et diskurs-teoretisk fundament har bidratt til at jeg har funnet frem til andre forståelser enn jeg hadde fått om jeg hadde valgt en annen metodologisk tilnærming. Et annet tekstutvalg ville også ledet til andre diskurser. Jeg har valgt analyse materialet fordi jeg forstår dokumentene som sentrale i den offentlige debatten om eggdonasjon. Ved å anvende andre tekster, er jeg klar over at jeg ville ha analysert frem andre diskurser og andre diskursive kamper. Det jeg har analysert frem er det jeg har sett, hvilket indikerer at andre forskere ville analysert frem andre diskurser, og sett etter andre kamper, enn de jeg har sett. Jeg står likevel inne for de valgene jeg har gjort, og mener at jeg har besvart problemstillingen ved å analysere de utvalgte tekstutdragene.

Ifølge Jørgensen og Phillips (1999) er det flere som hevder at sosial konstruktivisme er ubrukelig fordi teorien verken bidrar med sannheter eller med vurderinger. Slik sett gir ikke sosial konstruktivisme noen holdbar kunnskap hverken vitenskapelig eller politisk. Teorien legger heller ingen føringer på hva som er bra, hva som er dårlig, eller hva som må endres. Sosial konstruktivisme egner seg som kritisk samfunnsforskning. Ved å gjøre det «selvfølgelige» og implisitte eksplisitt, kan man bidra til debatt og til forandring (Jørgensen & Phillips, 1999).

I mitt arbeid med denne studien har jeg forsøkt å vise hvordan språk skaper sannhet, og hvordan diskursive forståelser anvendes for å søke å endre en praksis. Jeg peker for

eksempel på hvordan en diskurs om likestilling og empowerment anvendes i argumentasjonen i debatten om eggdonasjon. Jeg prøver å vise hvordan språk er makt, og hvordan språket brukes for å søke å skape nye sannheter relatert til eggdonasjon som en biomedisinsk teknikk. Innenfor biomedisinen rår en kunnskapsforståelse som skiller seg radikalt fra sosial konstruktivismen. Til tross for at biomedisinen også har bidratt til at mennesker i dag lever lenger og får god behandling, er det viktig å ikke forstå utviklingen uavhengig av samfunnet den utvikles og virker i. Mitt anliggende har vært å bidra med et annet blikk og å peke på hvordan språket har en betydning også på felt som ligger langt inn i biologiens ramme. På den måten håper jeg at studien kan bidra til debatt og refleksjon. Jeg har villet utfordre både meg selv og andre til å se på de etablerte sannheter med et annet blikk, eller på nye måter.

8 AVSLUTNING

I denne studien har jeg forsøkt å gå inn i debatten om eggdonasjon og analysere frem diskurser, kamp og konflikt i offentlige dokumenter som omhandler temaet. Jeg har forsøkt å peke på hvordan diskursive bilder kan anvendes som argumentasjon, og således skape et skille mellom det som fremstår som riktig eller galt, og det vi forstår som naturlig eller unaturlig. Fordi jeg står midt i den konteksten som oppgaven har sitt utgangspunkt i, har jeg gjort det eksplisitt at analysene er basert på det jeg ser. Jeg håper likevel at oppgaven kan fremme refleksjon, og at den kan øke nysgjerrigheten etter å se etter bakenforliggende forståelser, og til å revurdere holdbarheten i antagelser om hva som kan forstås som naturgitt.

Jeg har over tid fått mer «tak på» den metodisk-teoretiske tilnærmingen, og det har ført til at jeg etter hvert har hatt lyst til å trekke inn flere og flere aspekter i oppgaven. Jeg mener også at jeg i dag er på et helt annet sted enn da skriveprosessen startet, og av den grunn med fordel kunne gjort en del endringer. Imidlertid så stopper ikke arbeidet her. I samarbeid med mine to veiledere skal jeg jobbe videre med temaet og med den metodisk-teoretiske tilnærmingen. Av den grunn så kan de tankene og ideene jeg nå sitter inne med jobbes videre med og bearbeides, og eventuelt presenteres ved en senere anledning.

Jeg kommer fortsatt til å følge debatten om eggdonasjon tett. Fordi forståelsene våre er tett forankret til diskurs og politikk, kan det bli interessant å følge debatten videre, og å se etter hvilke diskurser som vinner frem. Det er mye som tyder på at det ennå ikke er et tilstrekkelig flertall på stortinget for å endre bioteknologiloven slik at eggdonasjon blir tillatt. Analysen viser imidlertid at diskurser er i endring, og av den grunn blir det spennende å fortsatt følge den norske debatten om eggdonasjon.

9 LITTERATURLISTE

- Adopsjonsloven (1986). *Lov om adopsjon (adopsjonsloven)*. Hentet fra http://lovdata.no/cgi-wift/wiftdles?doc=/app/gratis/www/docroot/all/nl-19860228-008.html&emne=adopsjonslove*&
- Andenæs, E. (2005). «En virkelig far fra første stund»: diskursive (re)konstruksjoner av mannlighet og faderskap. *Tidsskrift for kjønnsforskning*. 5(2), 23-38
- Annfelt, T. (2005) På vei mot sædens rett?: om endringer i politiske diskurser om farskap. *Tidsskrift for kjønnsforskning*. 5(2), 40-54
- Askheim, O. P. & Starrin, B. (2007). *Empowerment i teori og praksis*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS
- Askheim, O. P. (2012). *Empowerment i helse- og sosialfaglig arbeid: floskel, styringsverktøy eller frigjøringsstrategi?* Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS
- Barneloven (1981). *Lov om barn og foreldre (barneloven)*. Hentet fra http://lovdata.no/cgi-wift/wiftdles?doc=/app/gratis/www/docroot/all/nl-19810408-007.html&emne=BARNELOV*&
- Berg, T. & Walstad, P.H.B. (Red.) (2011). *Om å tolke og forstå tekster*. Oslo: Høgskolen i Oslo og Akershus
- Berge, K. L., Meyer, S. & Trippestad, T. A. (Red.).(2003). *Maktens tekster*. Oslo: Gyldendal Akademisk
- Bibelselskapet (2011). *Bibelen*. Oslo: Verbum forlag
- Bioteknologiloven (2003). *Lov om humanmedisinsk bruk av bioteknologi m.m. (bioteknologiloven)*. Hentet fra http://lovdata.no/cgi-wift/wiftdles?doc=/app/gratis/www/docroot/all/nl-20031205-100.html&emne=BIOTEKNOLOGILOV*&
- Bioteknologinemnda (2011). *Bioteknologinemndas uttalelse om eggdonasjon*. Hentet fra <http://www.bion.no/filarkiv/2011/11/Bioteknologinemndas-uttalelse-om-eggdonasjon.pdf>
- Bion.no (udatert). *Om oss*. Hentet 10. september 2013 fra <http://www.bion.no/om-oss/>
- Bjørnholt, M. (2005). Likestilt foreldreskap – fars rett, mors plikt? Hentet fra <http://www.margunnbjornholt.no/wp-content/uploads/2011/10/rett15.pdf>
- Bos, H. & Balen, F. v. (2010). Children of the new reproductive technologies: Social and genetic parenthood. *Patient Education and Counseling*, 81, 429-435.
- Daniels, K. (2007). Donor gametes: anonymous or identified? *Best Practice & Research Clinical Obstetrics & Gynaecology*, 21(1), 113-128

- Eriksen, A., Ødegaard, C. & Fagertun, A. (2007). Introduksjon. Om kjønn og antropologi. *Norsk antropologisk tidsskrift*, 2, 75-89
- Eriksen, T. H. (1998). *Små steder - store spørsmål*. (2.utg.) Oslo: Universitetsforlaget
- Fagertun, A., Teig, I. L., Fosshagen, K. & Bertelsen, B. E. (2006). Antropologien og staten. En innledning. *Norsk antropologisk tidsskrift*. (17)3-4, 186-200.
- Foucault, M. (1999). *Diskursens orden*. Hentet fra <http://www.nb.no/nbsok/nb/a5715a08ba168575517040da4695b8b1?index=0#0>
- Gemini (udatert). *Sammen for livet*. Hentet 12. september 2013 fra <http://gemini.no/2007/09/sammen-for-livet/>
- Golombok, S., MacCallum, F., Goodman, E. & Rutter, M. (2002). Families with Children Conceived by Donor Insemination: A Follow-Up at Age Twelve. *Child Development*, 73(3), 952-968.
- Grace, V. M., Daniels, K. R. & Gillett, W. (2008). The donor, the father, and the imaginary constitution of the family: Parents' constructions in the case of donor insemination. *Social Science & Medicine*. 66(2), 301-314
- Haavind, H. (2000). På jakt etter kjønnende betydninger. I H. Haavind. (Red.). *Kjønn og fortolkende metode: metodiske muligheter i kvalitativ forskning*. Hentet fra <http://www.nb.no/nbsok/nb/4e86ee795a1f37f30c297ec76eebb78b.nbdigital;jsessionid=09BEDB3A960D2DD5E717982651F25BCF.nbdigital2?lang=no#0>
- Hammerstad, K. & Haugdal, M. (2010, 23.mars). Nordmenn på «babyshopping»-toppen i Europa. *VG Nett*. Hentet fra <http://www.vg.no/helse/artikkel.php?artid=591934>
- Helsedirektoratet (2008). *Assistert befruktning med donorsæd: rutiner og retningslinjer i kraft fra 1. januar 2009* (IS 12 - 2008). Oslo: Helsedirektoratet
- Helsedirektoratet (2011). *Evaluering av bioteknologiloven: Status og utvikling på fagområdene som reguleres av loven* (Rapport IS - 1897). Oslo: Helsedirektoratet
- Hitching, T.R., Nilsen, A. B. & Veum, A. (2011). *Diskursanalyse i praksis: Metode og analyse*. Kristiansand: Høyskoleforlaget
- Howell, S. (2001). «En vanlig familie»: Utenlandsadopsjon i Norge, et stadig voksende fenomen. I S. Howell & M. Melhuus (Red.). *Blod tykkere enn vann* (s.73-98). Bergen: Fagbokforlaget
- iFinger (udatert). Hentet 6. august 2013 fra <http://infopicnic.cloudapp.net/?c=st8ls345s>
- Järvinen, M. & Mik-Meyer, N. (2005). Observasjoner i en interaksjonistisk begrepsramme. I M. Järvinen & N. Mik-Meyer. (Red.). *Kvalitative metoder i et interaksjonistisk perspektiv: interview, observasjoner og dokumenter* (s. 97-120). København: Hans Reitzels Forlag
- Jørgensen, M.W. & Phillips, L. (1999). *Diskursanalyse som teori og metode*. Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag

- Kristiansen, I. S. & Gyrð-Hansen, D. (2007). Prioritering og helse – bør det innføres makspris på leveår? *Tidsskrift for Den norske legeforening*; 127(7), 54-57
- Laclau, E. (1997). Populistisk brud og diskurs. I E. Laclau & C. Mouffe. *Demokrati & hegemoni* (s. 123-133). København: Akademisk Forlag A/S
- Laclau, E. & Mouffe, C. (2002). *Det radikale demokrati: diskursteoriens politiske perspektiv*. Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag
- Likestillingsloven (1978). *Lov om likestilling mellom kjønnene (likestillingsloven)*. Hentet fra http://lovdata.no/cgi-wift/wiftldles?doc=/app/gratis/www/docroot/all/nl-19780609-045.html&emne=LIKESTILLINGSLOV*&
- Lorentzen, J. (2012). *Fra farskapets historie i Norge 1850- 2012*. Oslo: Universitetsforlaget
- Meld. St. 16 (2010-2011). (2011). *Nasjonal helse- og omsorgsplan (2011-2015)*. Oslo: Helse- og omsorgsdepartementet.
- Meld. St. 6 (2012-2013). (2013). *En helhetlig integreringspolitikk: mangfold og fellesskap*. Oslo: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet
- Melhuus, M. (2001). Kan skinnet bedra? Noen meninger om assistert befruktning. I S. Howell & M. Melhuus (Red.). *Blod tykkere enn vann* (s.45-72). Bergen: Fagbokforlaget
- Melhuus, M. (2009). Conflicting Notions of Continuity and Belonging: Assisted Reproduction, Law, and Practices in Norway. *Social Analysis*; 53(3), 148-162
- Melhuus, M. (2012). *Problems of conception: issues of law, biotechnology, individuals and kinship*. Oxford: Berghahn Books
- Moi, T. (1998). *Hva er en kvinne? Kjønn og kropp i feministisk teori*. Hentet fra <http://www.nb.no/nbsok/nb/12007ea3971f5169057a58593cd5ec5b;jsessionid=49C79CC18161B47FDE7A19E7CC432F00.nbdigital3?index=4#0>
- Mouffe, C. (1997). Kvinders underordning som diskursiv konstruksjon. I E. Laclau & C. Mouffe. *Demokrati & hegemoni* (s. 117-122). København: Akademisk Forlag A/S
- Neumann, I. B. (2001). *Mening, materialitet, makt: En innføring i diskursanalyse*. Bergen: Fagbokforlaget
- Neumann, I. B. (2006). Å studere den (post)moderne staten: Epistemologiske forutsetninger. *Norsk antropologisk Tidsskrift*; 17(3-4), 213-224
- NOU 1997: 18 (1997). *Prioritering på ny: Gjennomgang av retningslinjer for prioriteringer innen norsk helsetjeneste*. Oslo: Sosial- og helsedepartementet
- NOU 1998: 18 (1998). *Det er bruk for alle*. Oslo: Sosial- og helsedepartementet
- NOU 1999: 13 (1999). *Kvinnens helse i Norge*. Oslo: Sosial- og helsedepartementet
- NOU 2009: 5 (2009). *Farskap og annen morskap: Fastsettelse og endring av foreldreskap*. Oslo: Barne- og likestillingsdepartementet

- NOU 2009: 21 (2009). *Adopsjon – til barnets beste*. Oslo: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet
- NOU 2011: 18 (2011). *Struktur for likestilling*. Oslo: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet.
- Ot.prp. nr. 93 (2008-2009). (2009). *Om lov om endringer i menneskerettsloven mv. (inkorporering av kvinnediskrimineringskonvensjonen)*. Oslo: Justis- og politidepartementet
- Owen, L. & Golombok, S. (2009). Families created by assisted reproduction: Parent-child relationships in late adolescence. *Journal of Adolescence*, 32, 835-848.
- Pasientrettighetsloven (1999). *Lov om pasient- og brukerrettigheter (pasient- og brukerrettighetsloven)*. Hentet fra http://lovdata.no/cgi-wift/wiftldles?doc=/app/gratis/www/docroot/all/nl-19990702-063.html&emne=PASIENTRETTIGHETSLOV*&
- Phillips, L. & Schrøder, K. (2005). Diskursanalytisk tekstanalyse. I M. Järvinen & N. Mik-Meyer. (Red.). *Kvalitative metoder i et interaktionistisk perspektiv: interview, observationer og dokumenter* (s. 275-302). København: Hans Reitzels Forlag
- Prasad, A. (2012). *Like a virgin: how science is redesigning the rules of sex*. Oxford: Oneworld Publications
- Rasmussen, M. V. (2006). Den norske staten og (trans)kjønn. *Norsk antropologisk tidsskrift*. (17)3-4, 279-292.
- Romundstad, L. B. & Sunde, A. (2012). Assistert befruktning – hva skal staten betale? *Tidsskrift for Den norske legeforening*. 8, 132
- Rosenbeck, B. & Melby, K. (2009) Reproduksjon som fortolkningsramme for de nordiske velferdsstater: Foucault møter Giddens. *Tidsskrift for kjønnsforskning*, 1-2, 28-46
- Schmidt, L. & Pinborg, A. (Red.) (2012). *Fertilitet & sundhed*. København: Munksgaard
- Shenfield, F., Mouzon, J., Pennings, G., Ferraretti, A. P., Andersen, A. N., Wert, G. & Goosens, V. (2010). Cross border reproductive care in six European countries. *Human Reproduction*. 25(6), 1361-1368
- Slagsnes, J. B. (1973). Å være mor. I H. Haavind, J. B. Slagsnes, R. Grennes, S. Nørve, E. Backe-Hansen, E. Helsing, M. Mohr & L. F. Lundstøl. *Myten om den gode mor* (s. 9-34). Oslo: PAX Forlag A/S
- Smedal, O., H. (2000). Blod, sæd, moral og teknologi: hva slektskap brukes til. I F. S. Nielsen & O. H. Smedal (Red.). *Mellom himmel og jord* (s. 115-159). Bergen: Fagbokforlaget
- Solheim, J. (1998). *Den åpne kroppen. Om kjønnsymbolikk i moderne kultur*. Oslo: Pax Forlag A/S
- SOU 2007: 3 (2007). *Föräldraskap vid assisterad befruktning*. Stockholm: Justitiedepartementet

- Spilker, K. H. (2008). *Assistert slektskap: Biopolitikk i reproduksjonsteknologienes tidsalder* (Doktoravhandling, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Norge). Trondheim: NTNU-trykk
- St.meld. nr. 14 (2001-2002). (2002). *Evaluering av lov om medisinsk bruk av bioteknologi*. Oslo: Helse- og omsorgsdepartementet
- Store norske leksikon (udatert). Hentet fra <http://snl.no/>
- Svennevig, J. (2009). *Språklig samhandling: Innføring i kommunikasjonsteori og diskursanalyse*. (2.utg.). Oslo: Cappelen Akademisk Forlag
- Sverdrup, S. (2002). *Evaluering: Faser, design og gjennomføring*. Bergen: Fagbokforlaget
- Sæveraas, G & Oppegård, G. G. (2009, 4. april). Leger anbefaler eggdonasjon. *Bergens Tidende*. Hentet fra <http://www.bt.no/nyheter/lokalt/Leger-anbefaler-eggdonasjon-1920660.html>
- Thesen, J. & Malterud, K. (2001). "Empowerment" og pasientstyrking – et undervisningsopplegg. *Tidsskrift for Den norske legeforening*. 121(13), 1624-1628
- Tveiten, S. (2008). *Den vet best hvor skoen trykker... Om veiledning i empowermentprosessen*. Bergen: Fagbokforlaget
- Ulleberg, H. P. (2007). Diskursanalyse: Et mulig bidrag til utdanningshistorisk forskning. *Barn* 25(1), 65-80
- Wærness, K. (2000). *Hvem er hjemme? Essays om hverdagslivets sosiologi*. Bergen: Fagbokforlaget